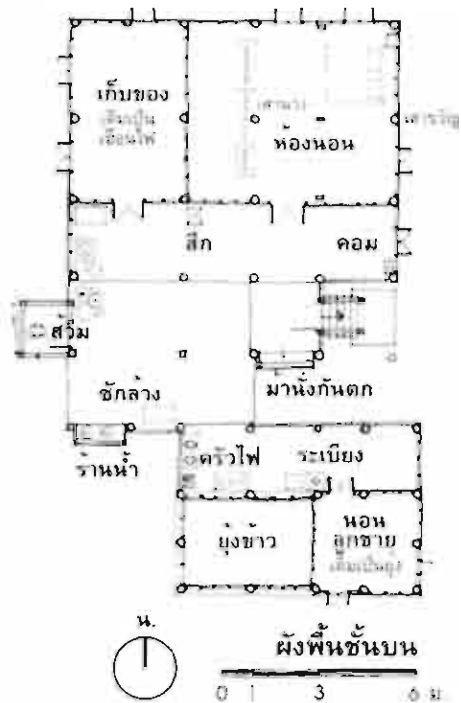

เช่น ลังกะสี กระเบื้องลอน

เรือนพื้นถิ่นในอดีตย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขต่างๆ มีการลองผิดลองถูกจนได้ลักษณะที่เหมาะสม ขณะที่ปัจจุบันวิถีต่างๆ กำลังอยู่ในช่วงกระแสของการเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะว่าแนวทางในการเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ควรจะเป็นนั้น ควรอยู่บนพื้นฐานของการใช้เทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นจากเทคโนโลยีดั้งเดิม ไม่ซับซ้อนเกินความสามารถของชาวบ้านจะนำไปประกอบการ มีการนำวัสดุท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด ผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้น สามารถใช้ได้ในระดับชาวบ้านทั่วไป ไม่สร้างมลภาวะแก่สภาพแวดล้อม หาแหล่งพลังงานที่สะอาดได้ ไม่ขัดกับประเพณีท้องถิ่นและวิถีชีวิตของชาวบ้าน ติดตั้งในราคาถูก (วิวัฒน์ เตมียพันธ์, 2540: 9-10) แต่ถ้าไม่สามารถต้านกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกได้ ก็ควรที่จะนำเข้ามาปรับใช้ อย่างมีสติและปัญญา ดังตัวอย่างของการนำเอาแผ่นลังกะสี อุกฟูก ซึ่งเป็นวัสดุราคาถูกจากภายนอกมาผสมผสานกับโครงสร้างไม้ในท้องถิ่น เพื่อทำเป็นฝาห้องเก็บข้าว ฝายุงข้าว และ หลังคาฟุ้งข้าวที่ไม่ต้องคำนึงถึงเรื่องความร้อน นอกจากนี้ผนังลังกะสีก็สามารถกันหนูเข้าไปทำลายเมล็ดข้าวในยุ้งได้ดี ซึ่งเป็นการนำเอาข้อดีและข้อเสียของวัสดุใหม่มาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม

5. ลักษณะเด่นของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ

จากการศึกษา “บ้านพื้นถิ่นไทลื้อ” ในพื้นที่แคว้นสิบสองปันนา และในพื้นที่ อ. เชียงคำ ในระดับชุมชน สภาพแวดล้อมของเรือน และเรือนสามารถสรุปเป็นลักษณะเด่นได้ดังนี้

5.1 เป็นบ้านที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ในชุมชน

คือเป็นบ้านที่มีที่ตั้งของสถานที่ที่เอื้อต่อการชุมนุมพบปะ เช่น มี “วัด” อยู่ในตำแหน่งที่เป็นทางผ่านหรือเข้าถึงได้สะดวก มี “โถงบ้าน” อยู่บริเวณกลางหมู่บ้าน ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมร่วมกัน เรือนและผังบริเวณก็มีลักษณะที่เปิด เริ่มตั้งแต่การไม่มีรั้ว หรือมีรั้วเตี้ย รั้วโปร่ง ไปสู่ช่วงบ้าน ใต้ถุน เชื่อมขึ้นไปสู่ชานและระเบียง

5.2 เป็นบ้านที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ

ด้วยความเป็นสังคมเกษตรกรรม ไทลื้อจึงนับถือ พึ่งพา และเข้าใจธรรมชาติอย่างดี มีการสร้างชุมชนที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ธรรมชาติและวิถีชีวิต เรือนมีลักษณะสอดคล้องกับภูมิอากาศ ภูมิประเทศ ในขณะเดียวกันก็มีลักษณะพร้อมที่จะป้องกันภัยจากธรรมชาติไปด้วยในตัว

ไทลื้อมีความเข้าใจถึงคุณสมบัติและข้อจำกัดของวัสดุธรรมชาติ ในท้องถิ่น สามารถเลือกมาใช้เท่าที่จำเป็นและเหมาะสมกับการใช้งานใน

ภาพที่ 4-22 (บน) ผังพื้นชั้นบนของเรือนไทลื้อ อ. เชียงคำ แสดงให้เห็นการปรับเปลี่ยนเรือนครัวเป็นห้องเก็บของ มายสานคร้ามมาไว้ที่ระเบียงฟุ้งข้าว ใช้ส่วนหนึ่งของฟุ้งข้าวเป็นห้องนอนของลูกชาย และต่อเติมห้องส่วนบริเวณชาน

ภาพที่ 4-23 (2 ภาพล่าง) การผสมผสานวัสดุสมัยใหม่ (ลังกะสี) กับวัสดุพื้นถิ่น (ไม้) ในส่วนของผนังฟุ้งข้าว และห้องเก็บข้าวของเรือนไทลื้อ สิบสองปันนา

ส่วนต่างๆ ของเรือน

5.3 เป็นบ้านที่เอื้อให้เกิดประโยชน์ต่อเนื่อง

คือมีลักษณะของบ้านที่เอื้อให้เกิดการทำกิจกรรมหนึ่งแล้วส่งผลประโยชน์ต่อเนื่องให้กับอีกสิ่งหนึ่ง ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า เช่น บริเวณใต้ถุนเอื้อต่อการเลี้ยงไก่ ไก่ก็จะช่วยจิกกินปลวกมอดแมลงที่จะมาทำความเสียหายให้กับเรือน น้ำที่ไหลจากชานนอกหรือส่วนอาบน้ำจะให้ประโยชน์กับพืชผักสวนครัวที่ปลูกอยู่บริเวณใกล้ๆ ควันไฟจากสวนครัวไฟภายในเรือนช่วยป้องกันมอดแมลงมาทำความเสียหายให้กับโครงหลังคาและวัสดุผนัง เป็นต้น

5.4 เป็นบ้านเอนกประสงค์

เป็นบ้านที่มี “พื้นที่” และ “องค์ประกอบของเรือน” แบบเอนกประสงค์ พื้นที่ใช้งานส่วนใหญ่มีชื่อเรียกและลักษณะที่ไม่เฉพาะเจาะจงตามการใช้สอยอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ลานไ้บ้าน ใต้ถุน ห้องโถง ฯลฯ สามารถรองรับการใช้งานที่หลากหลายภายในบริเวณเดียว หรือสามารถทำกิจกรรมอย่างเดียวกันได้ในหลายๆ พื้นที่ตามเวลาที่เปลี่ยนไป ซึ่งสอดคล้องกับชีวิตมนุษย์ที่มีความหลากหลายซับซ้อนอยู่ในตัว พื้นที่มีลักษณะ “เปิด” พร้อมรับกับการปรับเปลี่ยนผังตามประโยชน์ใช้สอยด้วยการต่อเติมหรือกันพื้นที่ เช่น กันบนส่วนของชานเป็นห้องน้ำ เป็นต้น

เช่นเดียวกัน “องค์ประกอบของเรือน” ที่มีลักษณะเอนกประสงค์ ทำให้องค์ประกอบนั้นสามารถใช้งานได้มากกว่าหน้าที่หลัก เช่น ม้านั่งริมระเบียงที่เป็นทั้งราวกันตกและค้ำยันชายคา ฯลฯ ส่งผลให้เกิดการใช้องค์ประกอบได้อย่างคุ้มค่า

5.5 เป็นบ้านที่เอื้อต่อการซ่อมแซม ถอดประกอบ และเคลื่อนย้าย

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อจะใช้ระบบเดือย ลิ่ม ดอก ในการประกอบเรือน จึงทำให้ง่ายที่จะซ่อมแซม ถอดประกอบ และเคลื่อนย้ายสอดคล้องไปตามความต้องการ และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

ลักษณะเด่นของบ้านไทลื้อทั้ง 5 หัวข้อนี้ ได้สะท้อนให้เห็นถึงการส่งเสริมความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน และภายในครัวเรือน มีความผูกพันกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างแนบแน่น พร้อมกับมีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าบนพื้นฐานวิถีชีวิตที่เรียบง่าย พอเพียง และพึ่งพาตนเอง สอดคล้องไปกับชีวิตมนุษย์ที่มีความหลากหลาย ซับซ้อน และเปลี่ยนแปลง ซึ่งควรที่จะนำไปใช้เป็นแนวคิดหลักในการสร้างสรรค์บ้านพื้นถิ่นไทลื้อที่เหมาะสมต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

ไกรศรี นิมมานเหมินท์ และประกาย มิมานเหมินท์. "ปภิกษุไทลื้อในอดีต". รวมบทความวิชาการไทลื้อ : เชียงคำ. ชมรมล้านนาคดี ร่วมกับวิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา. มปป. : มปป..

ขนิษฐา เชื้อขาว. "ความเชื่อของชาวไทลื้อ". ในเอกสารแนะนำอำเภอเชียงคำ. เอกสารเผยแพร่โดยสภาวัฒนธรรมอำเภอเชียงคำ, 2541.

ขนิษฐา เชื้อขาว. "วิถีชีวิตของชาวไทลื้อ". ในเอกสารแนะนำอำเภอเชียงคำ. เอกสารเผยแพร่โดยสภาวัฒนธรรมอำเภอเชียงคำ, 2541.

จารุวรรณ พรหมวัง. "การปรับตัวของวัฒนธรรมไทลื้อในเมืองน่าน". รวมบทความโครงการสัมมนาวิชาการเรื่อง "วัฒนธรรมไทลื้อกับการปรับตัว ในกระแสของการเปลี่ยนแปลง". เชียงใหม่: สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, มปป.. หน้า 1-2.

จารุวรรณ พรหมวัง. "การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการของชาวไทลื้อ". วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมศึกษาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

จุเหลียงเหวิน. ชนชาติไต สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในสิบสองปันนา. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินติ้งเฮาส์, 2537.

บุญคำ เดชา. การวางผังบริเวณ. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. ไทยสิบสองปันนา เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ศยาม, 2547.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศยาม, 2547.

เผธิญ จินลสิทธิ์. เยือนถิ่นไทลื้อสิบสองปันนา. น่าน: แดนไทย, 2536.

พนัย สิริเกียรติกุล. "บ้านไทลื้อ เชียงคำ". เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเรื่อง "ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย" 22-23 มิ.ย. 2543. กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

รัตนพร เศรษฐกุล. รายงานการวิจัยเรื่องชาวไทลื้อในจังหวัดน่าน. กรุงเทพฯ ทบวงมหาวิทยาลัย, มปป..

รุจยา อาภากร, ม.ร.ว. และคณะ. ไทลื้อ. ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, มปป..

เริ่ม เดชะแก้ว. รายงานการศึกษาค้นคว้าเรื่องสถาปัตยกรรม

บ้านไถลื้อ. ระดับปริญญาตรี วิทยาลัยครูเชียงราย, 2528.

วิวัฒน์ เตมียพันธ์. "เรือนพักอาศัย รูปแบบสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น". เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน. 23-26 เมษายน 2540.

วิวัฒน์ เตมียพันธ์. "สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น: ฐานที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมกับการออกแบบปัจจุบันและความหมายของที่อยู่อาศัยตามโลกทัศน์ล้านนาโบราณ". เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเรื่อง "ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย" 22-23 มิ.ย. 2543. กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

สมศักดิ์ สุภาพ. "ชนเผ่าไทลื้อ : ทศนะเปรียบเทียบ". รวมบทความวิชาการไทลื้อ : เชียงคำ. ชมรมล้านนาคดี ร่วมกับวิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา. มปป.: มปป..

ไสว เชื้อสะอาด. ไทลื้อ - ล้านนาถึงสิบสองปันนา. มปป.: 2538.

อรศิริ ปาณินท์, วีระ อินพันทัง, ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล และมานพ อิศรเดช. ประเมินสถานภาพไทศึกษา สาขาสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และหัตถกรรม. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.

อรศิริ ปาณินท์. "บ้านไถลื้อในแคว้นสิบสองปันนา". รวมบทความวิชาการสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคเหนือ ประเภทเรือนอยู่อาศัย. กรุงเทพฯ: บริษัทสยามบุ๊คส์ แอนด์ พับลิเคชันส์, 2540.

อุทิศ ปฐมของ. "ไทลื้อเชียงคำ". เอกสารแนะนำอำเภอเชียงคำ. เอกสารเผยแพร่โดยสภาวัฒนธรรมอำเภอเชียงคำ, 2541.

<http://www.ilfrimagebank.unimelb.edu.au/cultural/section1.htm>

http://www.muztangh.com/china-information/fact/xishuangbanna_china.htm

<http://www.yunnan.cn/english/content/bn.htm>

บทที่ 1
บทนำ

บทที่ 1 : บทนำ

1.1 ความเป็นมาของงานวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยของ 1 ใน 6 กลุ่มวิจัยย่อยภายใต้โครงการวิจัย "ภูมิปัญญา พัฒนาการและความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย - ไทย : คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น โดยกลุ่มวิจัยย่อยนี้ได้รับมอบหมายให้ทำการศึกษาเปรียบเทียบ "บ้านพื้นถิ่นไทลื้อ" ในประเทศไทยกับในสาธารณรัฐประชาชนจีน เนื่องจากไทลื้อทั้ง 2 พื้นที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน

ตามประวัติชาวไทลื้อจากแคว้นสิบสองปันนาถูกกวาดต้อนมาสู่ประเทศไทยด้วยผลจากภาวะสงคราม ตั้งแต่สมัยปลายแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จนถึง พ.ศ. 2399 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (อุทิศ ปฐมของ, 2541 : 81) หลังจากนั้นยังมีการอพยพกันต่อมาด้วยปัญหาทางการเมืองในช่วงที่จีนเปลี่ยนแปลงการปกครอง และด้วยเหตุผลเพื่อแสวงหาที่ดินทำกิน (ไสว เชื้อสะอาด, 2536 : 16) ทำให้ในปัจจุบันมีชุมชนไทลื้อกระจายอยู่ในจังหวัดภาคเหนือของไทย ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน เชียงราย และ พะเยา แต่ถิ่นที่มีไทลื้ออาศัยอยู่มากและมาจากแคว้นสิบสองปันนาโดยตรงคือ 3 จังหวัดชายแดนภาคเหนือของไทย ได้แก่ เชียงราย น่าน และพะเยา (สมศักดิ์ สุวรรณ: 51)

งานวิจัยนี้จะหาคำตอบว่า ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ไทลื้ออยู่กันอย่างไร ปัจจัยอะไรที่มีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ มีลักษณะเด่นหรือลักษณะร่วม (ระหว่าง 2 พื้นที่) อะไรที่สะท้อนภูมิปัญญาของความเป็นบ้านพื้นถิ่นที่เอื้อประโยชน์ ทั้งในแง่การใช้สอย ตอบสนองความเชื่อทางจิตวิญญาณ ความสัมพันธ์ในชุมชน อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือก่อให้เกิดผลกระทบต่อบริบทนิเวศให้น้อยที่สุด ซึ่งผลที่ได้จากการวิจัยนี้สามารถใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาและสร้างสรรค์บ้านพื้นถิ่นไทลื้อทั้งในปัจจุบันและอนาคตต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อศึกษาถึงประวัติความเป็นมา การตั้งถิ่นฐาน สภาพแวดล้อม ชีวิตความเป็นอยู่ของไทลื้อ

1.2.2 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ ระหว่างพื้นที่เลือกสรรในประเทศไทยและในสาธารณรัฐประชาชนจีน ในแง่ผังชุมชน สภาพแวดล้อมของเรือนที่มีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

1.2.3 เพื่อศึกษาลักษณะเด่นที่สะท้อนภูมิปัญญาของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ

1.3 ขอบเขตการศึกษา

ชื่อของงานวิจัยชิ้นนี้ ใช้คำว่า "บ้านพื้นถิ่นไทลื้อ" เพื่อสะท้อนให้

เห็นว่าไม่ได้มุ่งศึกษาแต่เพียงเฉพาะ “เรือน” เท่านั้น แต่ศึกษาทั้งในระดับ ผังชุมชน ผังบริเวณ หรือสภาพแวดล้อมของเรือน เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เป็นองค์รวมทั้งระบบ เพราะเชื่อว่าการอาศัยอยู่ของมนุษย์ไม่ได้อยู่เพียง แต่ในเรือนเท่านั้น หาก มีความสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของคนที่ต้อง อยู่รวมกันเป็นองค์กร นับแต่ระดับครอบครัวมาถึง ชุมชนหมู่บ้าน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2545 : 7) ซึ่งการเลือกใช้คำ ว่า “บ้าน” ก็นับความครอบคลุมทั้ง ระดับของเรือน ผัง บริเวณ และผังชุมชน ตามที่เสฐียรโกเศศ (2539 : 65) ได้ให้ความหมาย ของบ้านไว้ว่า บ้านคือพื้นที่ซึ่งกันไว้ปลูกเรือนสำหรับ อยู่ มีบริเวณเป็นเขตโดยรอบ เพราะฉะนั้นบ้านจึงเป็นที่อยู่ทั้งหมด รวมทั้ง ตัวเรือนและสิ่งปลูก สร้างอื่นๆ ด้วย ถ้าหลายครัวเรือนอยู่รวมกันเป็นหมู่ เป็นเรือนมากหลังก็เป็นบ้านเหมือนกัน หรือเรียกให้เต็มอย่างที่ใช้กันอยู่ว่า “หมู่บ้าน”

ในเรื่องขอบเขตของพื้นที่จริงที่เข้าไปศึกษานั้น สำหรับประเทศไทย คณะผู้วิจัยได้เลือกศึกษาและสำรวจบ้านพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ. เชียงคำ จ.พะเยา ด้วยเหตุผลคือ 1. ยังพอจะมีตัวอย่างเรือนที่มีความหลากหลาย แตกต่างกันทั้งในแง่ของ ขนาด การใช้วัสดุ และประโยชน์ใช้สอยที่มีการ ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตปัจจุบัน 2. เป็นชุมชนที่ยังคงสภาพ วัฒนธรรมแบบไทลื้อไว้อย่างเหนียวแน่นนับตั้งแต่ประเพณีความเชื่อ การ แต่งกาย เคหะสถานบ้านเรือน และเป็นชุมชนที่เป็นศูนย์กลางเพื่อส่งเสริม การศึกษาวัฒนธรรมไทลื้อในประเทศไทย (อุทิศ ปฐมของ, 2541: 33) 3. เป็นชุมชนที่ถูกใช้อย่างถึงในงานวิชาการอยู่เนืองๆ แต่ขาดการเข้าไปศึกษา อย่างละเอียด จึงน่าจะได้รับการศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง (อรศิริ ปาณินท์ และคณะ, 2525: 134) ส่วนบ้านพื้นถิ่นไทลื้อในประเทศสาธารณรัฐประชา ชนจีน คณะผู้วิจัยได้เลือกศึกษาจากหมู่บ้านไทลื้อในเมืองที่มีความสัมพันธ์ หรือเคยเป็นที่อยู่ของบรรพบุรุษของไทลื้อที่ อ.เชียงคำ ซึ่งเมืองเหล่านี้ ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของแคว้นสิบสองปันนา ได้แก่ เมืองล่า เมืองพง เมือง หยวน และเมืองมาง

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

1.4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลของงานวิจัยนี้ แบ่งออกเป็น 2 หัวข้อ ใหญ่ๆ คือ

1. การเก็บข้อมูลด้านประวัติความเป็นมา การตั้งถิ่นฐาน สภาพ แวดล้อม วิถีชีวิต ความเชื่อของไทลื้อ ซึ่งใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการ ค้นคว้า เอกสาร ภาพถ่ายทางอากาศ การสัมภาษณ์ทั้งนักวิชาการ และ ชาวบ้านไทลื้อ

2. การเก็บข้อมูลด้านผังชุมชน ผังบริเวณ และเรือน ทั้งในแง่ ลักษณะเดิมในอดีต การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน และความเชื่อที่มีส่วน เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลในหัวข้อนี้นี้จะใช้วิธีการค้นคว้าจากเอกสาร แผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ สัมภาษณ์นักวิชาการ และชาวบ้านไทลื้อ ตลอดจน

การสำรวจภาคสนาม โดยจะเลือกหมู่บ้านทั้งแบบที่ตั้งอยู่บนที่ราบลุ่ม และที่ราบเชิงเขา โดยเป็นหมู่บ้านที่ยังพอมีเรือนพื้นถิ่นไทลื้อเหลืออยู่ คือเป็นเรือนไม้ไถ่สูง หลังคาทรงจั่วผสมปั้นหยา หรือหลังคาทรงจั่วแบบมีชายคาปีกนกซ้อนอีกชั้น มีชันและระเบียบ การบันทึกข้อมูลทำโดยการจดบันทึก ถ่ายภาพ สเก็ตซ์ภาพ และทำรังวัด

ในแง่ของผังชุมชน จะสำรวจในประเด็นของวิถีชีวิต ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ พืชพันธุ์ ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะผังชุมชน องค์ประกอบสำคัญ ในผังชุมชน ความเชื่อที่มีผลต่อชุมชน และความเปลี่ยนแปลงของผังชุมชน ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

ในแง่ของผังบริเวณ หรือสภาพแวดล้อมของเรือนจะสำรวจในประเด็นตำแหน่ง ลักษณะขององค์ประกอบต่างๆ พืชพันธุ์ที่อยู่ในขอบเขตที่ดินที่เรือนตั้งอยู่ ความเชื่อ ที่มีผลต่อการวางผังบริเวณ และความเปลี่ยนแปลงของผังบริเวณที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

ในแง่ของเรือน จะสำรวจในประเด็นของลักษณะทั่วไปของเรือน โครงสร้างวัสดุ พื้นที่ใช้สอย ความเชื่อที่มีผลต่อการก่อสร้างและลักษณะของเรือน และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

1.4.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการนำเอาข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสาร การสัมภาษณ์ และจากการสำรวจภาคสนามมาเรียบเรียง จัดหมวดหมู่ โดยถือข้อมูลที่แสดงแนวโน้มส่วนใหญ่เป็นสำคัญ เพื่อให้ง่ายต่อการวิเคราะห์ข้อมูล และได้ผลการศึกษาที่น่าเชื่อถือ โดยแบ่งออกเป็นหัวข้อใหญ่ คือ ผังชุมชน ผังบริเวณ และเรือน แต่ละหัวข้อจะมีการวิเคราะห์ในแง่ของลักษณะทั่วไปในอดีต ความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ว่าทำไมถึงมีลักษณะเช่นนั้น เกิดจากสาเหตุอะไร เหมาะสมหรือไม่ ถ้าประเด็นใดมีความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้อง ก็จะหาคำตอบต่อไปว่า ความเชื่อดังกล่าวมีเหตุผลอะไรซ่อนอยู่ ผลสุดท้ายของการวิเคราะห์ในแต่ละหัวข้อจะชี้ให้เห็นถึงลักษณะเด่นที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของความเป็นบ้านพื้นถิ่นไทลื้อที่ควรสานต่อ

1.4.3 การสรุปข้อมูล

เป็นการนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดมาสรุป เพื่อตอบคำถามว่า ชาวไทลื้ออยู่กันอย่างไร มีปัจจัยอะไรที่มีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ ลักษณะเด่นที่สะท้อนภูมิปัญญาความเป็นบ้านพื้นถิ่นอะไรที่จะสร้างเป็น “แก่นความคิด” หรือ “ของแท้” ที่สามารถนำไปใช้เป็นฐานในการพัฒนาและสร้างสรรค์บ้านพื้นถิ่นไทลื้อในปัจจุบันและอนาคตต่อไป

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 เป็นข้อมูลให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องหรือผู้ที่สนใจในเรื่องบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ

1.5.2 เป็นแนวทางสำหรับการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงพัฒนาหรือสร้างสรรค์บ้านพื้นถิ่นไทลื้อในปัจจุบันและอนาคต

๐

๑

๒

๓

๔

๕

๖

๗

๘

๙

บทที่ ๒

การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยลื้อ

บทที่ 2 การตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อ

2.1 บทนำ (Introduction)

ในส่วนนี้จะกล่าวถึง ไทลื้อ ว่ามีการตั้งถิ่นฐานอย่างไร ย้ายถิ่นฐานอย่างไร มาตั้งถิ่นฐานที่เชียงค้าย่างไร และการตั้งถิ่นฐานในสิบสองปันนาอย่างไร

ลื้อเป็นกลุ่มชาวไท หรือ ไต กลุ่มหนึ่งที่มีภาษาพูด มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองเชียงรุ่งในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ที่อยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีนมาแต่โบราณ และมีการติดต่อ การค้าขาย ตลอดจนการทำสงครามกับผู้คนของเมืองอื่นๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบนอยู่อย่างกว้างขวาง จึงทำให้ไทลื้อมีการอพยพโยกย้ายถิ่นโดยใช้เส้นทางบกและทางเรือ โดยเฉพาะทางเรือนั้นได้ใช้ลำน้ำโขงที่กว้างใหญ่เชื่อมกับลำน้ำเล็กใหญ่ในประเทศต่างๆ ทำให้ไทลื้อเข้าไปตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ในเมืองเล็กเมืองน้อยหลายแห่ง ตั้งแต่ตอนใต้ของประเทศจีน ในรัฐฉานของพม่า ในเขต 7 จังหวัดล้านนาของประเทศไทย ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน เชียงราย และพะเยา และในประเทศลาวภาคเหนือ เช่น พงสาลี หลวงน้ำทา อุดมไชย หลวงพระบาง และไชยบุรี (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2537)

2.1.1 ไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา

กลุ่มชนที่เรียกตัวเองว่า “ลื้อ” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไท คือ ไทลื้อ หรือ ไตลื้อ อาศัยอยู่ในแคว้นสิบสองปันนา ทางตอนใต้ของมณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งอยู่ระหว่างเส้นละติจูดที่ 21° 31' - 22° 30' เหนือ และลองจิจูดที่ 100° 10' - 101° 30' ตะวันออก มีพื้นที่ประมาณ 25,000 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มอยู่ระหว่างหุบเขา ทำอาชีพเพาะปลูกสืบทอดต่อกันมา มีแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายหลัก ไทลื้อเรียกแม่น้ำโขงว่า “แม่น้ำซอง”

แคว้นสิบสองปันนาประกอบด้วยเมืองต่างๆ รวม 44 เมือง โดยมีเมืองสำคัญ 28 เมือง มีเมืองเชียงรุ่งเป็นเมืองหลวง

เดิมดินแดนสิบสองปันนาจัดการปกครองเป็นระบบปันนา โดยการแบ่งหัวเมืองออกเป็นกลุ่มๆ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการจัดเก็บส่วยและผลประโยชน์ของรัฐ โดยแบ่งออกเป็น 12 ปันนา ได้แก่

ฟากตะวันตกของแม่น้ำซอง (โขง) มี 6 ปันนา คือ

เชียงรุ่ง เมืองงั่ว (เมืองงั่ว) เป็นปันนาหนึ่ง

เมืองแซ่ (เมืองแจ้) เมืองลู เมืองวง เป็นปันนาหนึ่ง

เมืองโง เป็นปันนาหนึ่ง

เมืองหน (เมืองหนุ) เมืองพาน (เมืองปาน) เป็นปันนาหนึ่ง

เมืองเจียง (เชียงเจียง) เมืองราย (เมืองฮาย) เมืองจาด เป็นปันนา

ภาพ 2-1 แสดงตำแหน่งของการตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อ

ภาพ 2-2 ตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่สำรวจในสิบสองปันนาและในอำเภอเชียงคำ

ภาพ 2-3 ที่ตั้งของเมืองและแม่น้ำโขง

ประชาชนลาว แถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือของลาว พะงาสาละวัน หลวงน้ำทา เมืองสิงห์ ยังมีหมู่บ้านไทลื้อกระจายอยู่ตามลุ่มแม่น้ำทา และลุ่มน้ำแยงเหือและแม่น้ำดำตามแนวชายแดนที่ติดต่อกับจีน

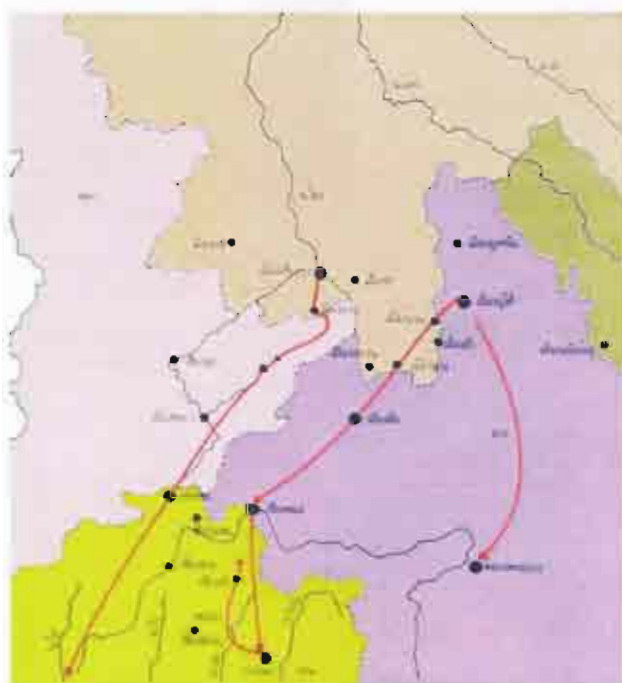
หนึ่ง

เชียงตุง เมืองม่าง เมืองคอง ลำเหือ เมืองคัง เป็นบ้านนาหนึ่ง

ฟากตะวันออกของแม่น้ำโขง (โขง) มี 6 บ้านนาคือ

เมืองลำ เมืองบาม เป็นหนึ่งบ้านนา
เมืองสิงห์ เมืองบ่าง เป็นหนึ่งบ้านนา
เมืองลาว เมืองวัง เป็นหนึ่งบ้านนา
เมืองพง เมืองโหยน เมืองม่าง (มี 2 เมืองอยู่คนละฟากแม่น้ำ) เป็น หนึ่งบ้านนา
เชียงทอง อีป่าง ฮึง เป็นหนึ่งบ้านนา

นอกจากนี้ ชาวไทลื้อยังอาศัยอยู่ในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของลาว ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า อยู่ในเขตเมืองของ บางส่วนตั้งถิ่นฐานอยู่ทางภาคเหนือของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตย

ภาพ 2-4 การย้ายถิ่นฐานของชาวไทลื้อ มาอยู่ที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา (ที่มา: มจร, รัฐบาลภาคเหนือ, 2538)

จื่อ-เขิน ดังนั้นกองทัพของเจ้านายฝ่ายเหนือโดยการนำของเจ้ากาวิละ จึงได้ยกขึ้นไปตีแคว้นสิบสองปันนา แล้วถือโอกาสอพยพผู้คนลงมาสู่บ้าน

ลักษณะการแบ่งหัวเมืองเป็นบ้านนาเช่นนี้ เป็นวิธีการเดียวกันกับการแบ่งเขตการปกครองในสังคมล้านนาอันเป็นสังคมเกษตรกรรม

2.1.2 การตั้งถิ่นฐานของไทลื้อในประเทศไทย

สำหรับในประเทศไทย ชาวไทลื้อได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามหัวเมืองต่างๆ ในภาคเหนือด้วยเหตุผลทางการเมืองระหว่างรัฐตามนโยบาย “เก็บผักใส่ซาว เก็บข้าใส่เมือง” ของเจ้าผู้ครองล้านนาในอดีต โดยเฉพาะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ใสว เชื้อสะอาด, 2538) ไทยต้องทำศึกสงครามกับพม่าเพื่อขับไล่พม่าออกไปจากล้านนาด้วยการสนับสนุนของเจ้านายฝ่ายเหนือจนถึงปี พ.ศ. 2347 ก็สามารถยึดเมืองเชียงแสนซึ่งเป็นที่ยึดแห่งสุดท้ายของพม่าในล้านนาได้สำเร็จ แต่พม่าก็ยังมิถิรพลอยู่ในแคว้นสิบสองปันนาและหัวเมือง

เมืองเพื่อตัดกำลังของข้าศึกและป้องกันไม่ให้กองกำลังของพม่าที่ถูกขับไล่
ออกจากล้านนาไปใช้หัวเมืองต่างๆ ในสิบสองปันนาเป็นที่ซุ่มกำลัง
แล้วกลับมาโจมตีหัวเมืองฝ่ายเหนืออีก ดังนั้นในปัจจุบันจึงมีชุมชนไทลื้อ
กระจายอยู่ในจังหวัดต่างๆ ทางภาคเหนือ คือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง
แพร่ น่าน เชียงราย และพะเยา นอกจากนี้มีชาวไทลื้อบางกลุ่มที่อพยพเข้า
มาเพิ่มเติมเพื่อสืบทอดการเมือง ภายหลังจากจีนเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบ
คอมมิวนิสต์ และบางส่วนได้อพยพโยกย้ายออกจากหมู่บ้านเพื่อแสวงหา
พื้นที่ทำกินที่เหมาะสม

2.1.3 ชุมชนไทลื้อในจังหวัดพะเยา

จังหวัดพะเยา มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่จำนวนมากที่อำเภอเชียงคำ
อำเภอเชียงม่วน ที่อำเภอเชียงคำมีอยู่ที่ตำบลห้วยน่ ได้แก่ บ้านห้วยน่
บ้านธาตุสบแวน บ้านแดนเมือง บ้างมาง ตำบลเชียงบาน ได้แก่ บ้านเชียง
บาน บ้านแพด บ้านแวน บ้านทุ่งมอก บ้านเชียงคาน ตำบลฝายกวาง ได้แก่
บ้านหนองลือ ตำบลภูซาง ได้แก่ บ้านหนองเลา บ้านห้วยไฟ ตำบล
สบง ได้แก่ บ้านสบง บ้านดอนตัน ตำบลเวียง ได้แก่ บ้านลำ บ้านไชย-
พรม อำเภอเชียงม่วน ได้แก่ บ้านท่าฟ้าใต้ บ้านท่าฟ้าเหนือ

2.1.4 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและผังชุมชน

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและผังชุมชนของไทลื้อนั้นมีรูปแบบตาม
สภาพแวดล้อมและความเชื่อ กล่าวคือ

1) รูปแบบตามสภาพแวดล้อม

ไทลื้อเป็นสังคมเกษตรกรรม ดำรงชีพด้วยการเพาะปลูกและเลี้ยง
สัตว์ หากมีเหลือจึงนำผลผลิตนั้นออกจำหน่าย การตั้งถิ่นฐานจึงต้องอยู่
ใกล้กับลำน้ำเพื่อประโยชน์ต่อการเกษตรกรรมและการใช้น้ำเพื่อการอุปโภค
และบริโภค ส่วนรูปแบบของผังชุมชนนั้นได้ถูกสรรค์สร้างขึ้นตามลักษณะ
สภาพแวดล้อม เช่น หากอยู่ในที่ราบลุ่ม การปลูกสร้างจะกระจายตัวไป
ตามเส้นทางคมนาคม หากอยู่ในที่ราบใกล้เชิงเขา การปลูกสร้างจะลัดไป
ตามเส้นระดับของความลาดชัน เป็นต้น

การแบ่งพื้นที่ใช้สอยของหมู่บ้านไทลื้ออาจแบ่งเป็นพื้นที่สำหรับ
อยู่อาศัยและพื้นที่สำหรับเกษตรกรรม ซึ่งพื้นที่เกษตรกรรม ได้แก่ พื้นที่
สำหรับทำไร่ ทำนา และทำสวน จะอยู่ล้อมรอบพื้นที่สำหรับอยู่อาศัย
ส่วนการเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคจะเลี้ยงอยู่ใต้ถุนครัวเรือน หากเป็นสัตว์ใหญ่
เช่น วัว หรือ ควาย จะนำออกไปเลี้ยงที่ทุ่ง เมื่อถึงเวลาเย็นจึงนำกลับมา
ไว้ในคอกที่บริเวณใต้ถุนบ้าน

2) การตั้งถิ่นฐานตามความเชื่อ

ศาสนาที่ชาวไทลื้อนับถือส่วนใหญ่คือศาสนาพุทธ ซึ่งแต่ก่อนชาว
ไทลื้อนับถือผีหรือเรียกว่าศาสนาดั้งเดิมเพียงอย่างเดียว (จุเหลียงเหวิน,
2537) ซึ่งในปัจจุบันความเชื่อเรื่องผีและการนับถือศาสนายังคงผสมกันอยู่

ภาพที่ 2-5 หญิงไทลื้อใน อ.เชียงคำ พร้อมใจกันแต่งกายแบบไทลื้อมาร่วมงานสืบสานตำนานไทลื้อที่จัดขึ้นทุกปี ที่ อ.เชียงคำ

ได้อย่างลงตัว ดังปรากฏให้เห็นในองค์ประกอบของหมู่บ้าน ได้แก่ วัด ไร่บ้าน ชุมประตู่ หมู่บ้าน หอเสื่อบ้าน หอเสื่อเมือง ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่กำหนดรูปแบบ ขนาด และรูปร่างของหมู่บ้าน ยกตัวอย่างเช่น ความเชื่อของชุมชนประตู่หมู่บ้าน ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นขอบเขตของหมู่บ้าน การตั้งหรือสร้างบ้านจะอยู่ในขอบเขตนี้ ทำให้รูปแบบของหมู่บ้านอยู่ในขอบหรือวงสมมติของชุมชนประตู่หมู่บ้าน

2.1.5 พืชพันธุ์ในสภาพแวดล้อมของบริเวณการตั้งถิ่นฐาน

ไทลื้อได้ชื่อว่าเป็นชาวไทเมือง (ไทลื้อ เชื่อสะอาต. 2538) อยู่อาศัยและตั้งถิ่นฐานบริเวณที่ราบลุ่มทางตอนใต้ของจีน ทางตอนเหนือของไทย ลาว และพม่า ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศที่หุบเขาสลับที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขา พืชพันธุ์ที่ขึ้นในบริเวณนี้จัดว่าอยู่ในป่าประเภทป่าเบญจพรรณ มีต้นไม้ที่ผลัดใบและไม่ผลัดใบผสมปนเปกันไป ต้นไม้เหล่านี้เป็นทรัพยากรที่นำมาใช้สำหรับการก่อสร้างบ้านและการทำอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ เป็นที่ทราบโดยทั่วกันแล้วว่าปัจจุบันสภาพป่าเบญจพรรณได้ถูกแปรเปลี่ยนเป็นป่าเพื่อการอุตสาหกรรม อาจทำให้ประเภทของต้นไม้ต้นไม้หลากหลายเท่ากับสมัยก่อน เช่น ในแคว้นสิบสองปันนา สภาพป่าไม้เบญจพรรณเปลี่ยนเป็นสภาพของสวนยาง ซึ่งเป็นพืชทางเศรษฐกิจที่ทำรายได้ดี เป็นต้น ดังนั้นจึงมีการเปลี่ยนประเภทของไม้ที่นำมาใช้จากไม้เบญจพรรณในพื้นที่มาเป็นไม้ยางแทน แต่มีข้อต่อด้านคุณภาพของเนื้อไม้ ดังนั้นไทลื้อยังคงนิยมใช้ไม้ดั้งเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่เหมือนแต่ก่อนมาใช้ปลูกสร้างบ้านเรือน ซึ่งไม้ดั้งเดิมเหล่านี้หายากขึ้น ทำให้ต้องมีกฎหมายไม่ให้นำไม้เหล่านี้มาใช้อีก (โดยเฉพาะใช้เพื่อการค้า แต่อย่างไรเพื่อการปลูกเรือนต้องมีการขออนุญาตจากทางการ)

2.2 ไทลื้อในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงลักษณะของหมู่บ้านต่างๆ ของไทลื้อในอำเภอเชียงคำที่ได้ทำการสำรวจมา

2.2.1 ประวัติและความเป็นมา

พื้นที่ที่เลือกทำการสำรวจตั้งอยู่ในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะของไทลื้อที่โดดเด่น และยังรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของไทลื้ออย่างเคร่งครัด ไทลื้ออำเภอเชียงคำนี้มีการตั้งถิ่นฐานมาแล้วกว่า 200 ปี (ณริสสร ชีวทิพย์, 2543) โดยการอพยพจากการกวาดต้อนผู้คนในช่วงเก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าวใส่เมือง ในสมัยพระเจ้ากาวิละแห่งนครเชียงใหม่ ไทลื้อที่ตั้งถิ่นฐานที่อำเภอเชียงคำมีส่วนใหญ่อพยพมาจากบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงบริเวณแคว้นสิบสองปันนา (ม.ร.ว.รุจยา อาภากรและคณะ, 2538) ซึ่งเมื่อย้ายมาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอเชียงคำ ยังนิยมตั้งชื่อเมืองเหมือนเมืองที่เคยอยู่ในแคว้นสิบสองปันนา

(จารุวรรณ พรหมวัง, 2536) และยังคงนับถือผีเดียวกับสมัยที่อยู่ในแคว้นสิบสองปันนา (ม.ร.ว. รุจยา อาภากรและคณะ, 2538)

2.2.2 ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศของพื้นที่เลือกสรร

อำเภอเชียงคำตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำแวง แม่น้ำลาว และแม่น้ำหย่วน ซึ่งไหลต่อเนื่องกันจากทิศใต้ไปทิศเหนือ พื้นที่ของอำเภอเชียงคำเป็นป่า นา และไร่ ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำขนาดเล็ก มีเทือกเขาล้อมรอบ เทือกเขามีแนวทอดตัวตามแนวเหนือ-ใต้ ลักษณะของภูมิประเทศเป็นลักษณะใกล้เคียงกับทางตอนใต้ของจีน ทางตอนเหนือของพม่า ลาว ซึ่งเป็นดินแดนของอารยธรรมใดเหมือนกัน (เดชา เตียวกฤต, 2536)

หลังจากมีการอพยพกวาดต้อนไทลื้อจากแคว้นสิบสองปันนามาที่อำเภอเชียงม่วน จังหวัดน่าน ซึ่งภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาไม่เหมาะกับการทำนาตามอาชีพเดิม จึงพากันย้ายมาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอ เชียงคำ จังหวัดพะเยา (ชนิษฐา เชื้อขาว, 2541:81) กว่า 200 ปี ความจริงไทลื้ออพยพเข้ามาอยู่ที่เชียงม่วน ทางทิศใต้ของเชียงคำก่อน ต่อมาจึงมาตั้งที่เชียงคำ เพราะเมื่อมาถึงตอนแรกๆ นั้น ที่เชียงคำเป็นป่าดงดิบ มีสัตว์ร้ายชุกชุม (สวาท รัตนวราหะ, 2529)

2.2.3 อาณาเขตของอำเภอเชียงคำ

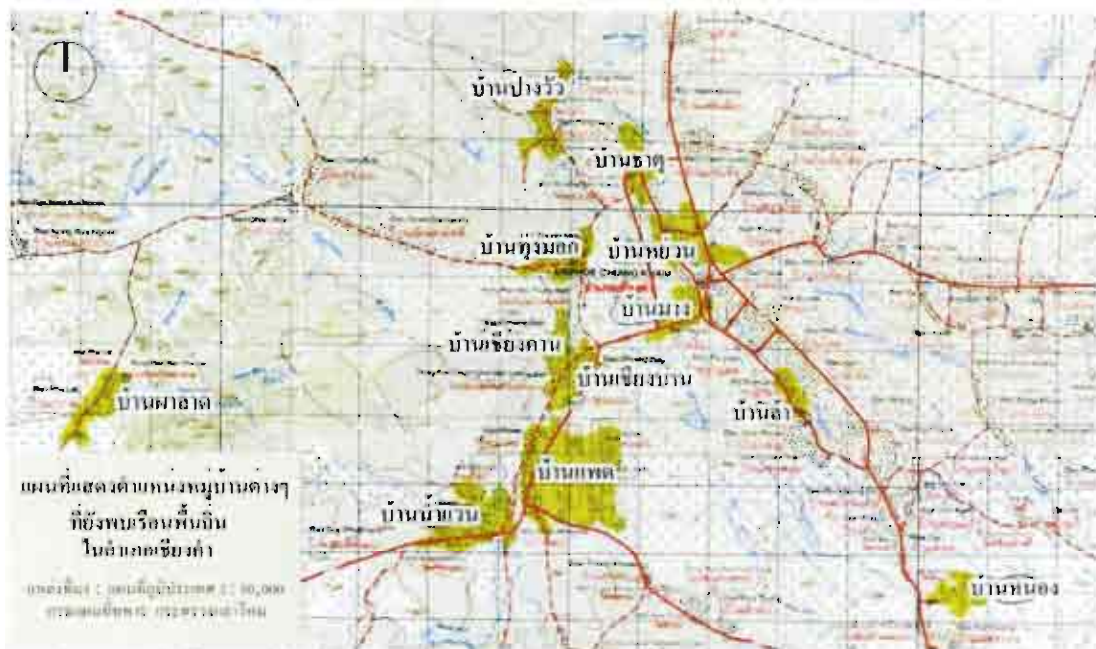
ภาพที่ 2-6 ตำแหน่งที่ตั้งของ อ.เชียงคำ
จ.พะเยา

ทิศเหนือ จดกับกิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา อำเภอเทิง
จังหวัดเชียงราย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศใต้ จดกับอำเภอปง จังหวัดพะเยา อำเภอสองแคว อำเภอ
เชียงกลาง จังหวัดน่าน
ทิศตะวันออก จดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน
ทิศตะวันตก จดกับอำเภอจุน จังหวัดพะเยา อำเภอเทิงจังหวัด
เชียงราย

2.2.4 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและผังชุมชน

หมู่บ้านที่ทำการสำรวจ กระจายอยู่ในตำบลต่างๆ ของอำเภอ
เชียงคำดังต่อไปนี้

1. ตำบลเชียงบาน ได้แก่ บ้านเชียงบาน บ้านเชียงคาน บ้านปาง
วัว บ้านทุ่งมอก และบ้านแพด
2. ตำบลห้วยน ได้แก่ บ้านห้วยน บ้านธาตุ และบ้านม่วง
3. ตำบลฝายกวาง ได้แก่ บ้านหนองลือ
4. ตำบลน้ำแวน ได้แก่ บ้านน้ำแวน และบ้านผาสด
5. ตำบลเวียง ได้แก่ บ้านลำ บ้านแพด บ้านเชียงบาน

ภาพที่ 2-7 ตำแหน่งที่ตั้งของหมู่บ้านที่
ทำการสำรวจ

อำเภอเชียงคำมีเชื้ออยู่ถึง 33% ([http://area.ge.go.th/
phayao2 / chiangkham.htm](http://area.ge.go.th/phayao2 / chiangkham.htm)) กระจายตัวอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ ทุกหมู่
บ้านมีวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมเหลืออยู่ค่อนข้างชัดเจน

การเกิดชุมชนของไทลื้อ ในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยานั้น
สันนิษฐานว่าบริเวณที่ราบลุ่มปากแม่น้ำแวนไหลลงสู่แม่น้ำลาวเป็นบริเวณ

แรกที่ไทลื้อกลุ่มเมืองพง เมืองหย่วนและเมืองมาง อพยพจากอำเภอเชียง
ม่วนมาตั้งรกรากอยู่ (ม.ร.ว. รุจยา อาภากรและคณะฯ, 2538) ซึ่งปัจจุบันคือ
บ้านธาตุ บ้านหย่วน บ้านมาง

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานในช่วงแรกเป็นการตั้งถิ่นฐานเป็นแนวยาวตาม
ลำน้ำ (Linear Village) ซึ่งตรงกับการตั้งถิ่นฐานเพื่อประกอบอาชีพเกษตร
กรรม ส่วนบ้านอื่นๆ พบว่ามีการตั้งถิ่นฐานกระจุกตัวอยู่ใกล้เคียงกับแม่น้ำ
และพบว่าบ้านทุ่งมอกเป็นหมู่บ้านเดียวที่มีการตั้งถิ่นฐานเป็นแนวยาวตามถนน

เมื่อกาลเวลาผ่านไป เกิดการขยายตัวของชุมชน หมู่บ้านที่มีการ
ขยายตัวตามลักษณะที่ใกล้เคียงกับสมัยก่อน เหลือเพียงหมู่บ้านเชียงบาน
เท่านั้นที่มีลักษณะขอบเขตของหมู่บ้านใกล้เคียงกับของเดิม ที่เหลือเกิด
การขยายตัวของชุมชนตามแนวถนน บางหมู่บ้านเชื่อมต่อกันจนยากที่จะ
กำหนดขอบเขตของหมู่บ้านได้ เช่น บ้านธาตุและบ้านหย่วน เป็นต้น
(ดูภาพที่ 2-9 ประกอบ)

ศาสนาดั้งเดิมที่ชาวไทลื้อนับถือ ได้แก่ การบูชาธรรมชาติ การ
บวงสรวงเจ้าที่ เช่น ไหว้บรรพบุรุษ ตลอดจนเชื่อถือไสยศาสตร์และพ่อมด
หมอผี และสิ่งหนึ่งที่ทำให้สังคมของชาวไทลื้อรวมตัวกันได้เหนียวแน่น
ทั้งระดับหมู่บ้านและเมืองนั้น อยู่ที่ว่าให้ความเคารพนับถือต่อบรรพชนผู้
ล่วงลับ มีการเซ่นสรวงบูชาเสมือนหนึ่งเป็นเทพประจำหมู่บ้านหรือที่เรียก
อย่างยกย่องว่า “เสื่อบ้าน” พิธีกรรมบูชาเสื่อบ้านจัดเป็นประจำทุกปี

หากเป็นหมู่บ้านหลายๆ หมู่บ้านอยู่รวมกันเรียกว่า เมือง ซึ่งจะมี
เทพประจำเมืองเรียกว่า เสือเมือง เสือเมืองนี้อาจเป็นผู้นำตามตำนานหรือ
ผู้นำคนสำคัญที่นำผู้คนมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองนี้ พิธีศักดิ์สิทธิ์จัดขึ้นเป็น
ประจำปีทุก 3 ปี และห้ามคนต่างเมืองเข้าร่วมในพิธี โดยมีเครื่องหมาย
สัญลักษณ์ติดบอกไว้ในบริเวณรอบๆ เมือง เพื่อบอกให้คนนอกเมืองรับรู้
ว่าไม่อาจเข้ามาในเมืองในช่วงเวลานั้นได้ วันที่จัดทำพิธีขึ้นอยู่กับการ
กำหนดของ ชาวจ๋าว หรือหมอผีประจำหมู่บ้าน การทำพิธีมักเริ่มตั้งแต่เช้า
ตรู่ เสื่อบ้านและเสือเมือง เป็นเทพประจำป่า ภูเขา ต้นไม้ น้ำ พื้นดิน
เสื่อบ้านคือเทพประจำหมู่บ้าน และเสือเมืองคือเทพประจำเมือง

ไจบ้าน เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน ไจบ้านนี้ไม่ตั้งอยู่ตรงตำแหน่ง
ศูนย์กลางของหมู่บ้านแต่จะตั้งอยู่รอบนอกหมู่บ้าน เนื่องจากที่ตั้งของไจ
บ้านมักจะกำหนดเมื่อแรกตั้งหมู่บ้าน ซึ่งหมู่บ้านของอำเภอเชียงคำนั้น
ตำแหน่งของไจบ้านอยู่ใกล้กับวัด

ตำแหน่งที่ตั้งของวัดมักอยู่บริเวณกลางหมู่บ้าน บนทางร่วมทาง
แยกที่ผู้คนผ่านไปมาพบเห็นได้ง่ายสามารถเข้าถึงได้สะดวก ซึ่งเป็นผล
จากการให้ความสำคัญกับพุทธศาสนาจึงเลือกที่ตั้งของวัดไว้ในตำแหน่ง
ที่สำคัญของหมู่บ้าน ส่วนตำแหน่งที่ตั้งของศาลหรือหอเสื่อบ้านมักอยู่
บริเวณริมหรือชายขอบของหมู่บ้านที่เต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่

รูปแบบการสัญจรเปลี่ยนจากการเดินและเรือเป็นการใช้ถนน ดัง

ศาลเจ้าพ่อพญาหัว บ้านทุ่งนอก

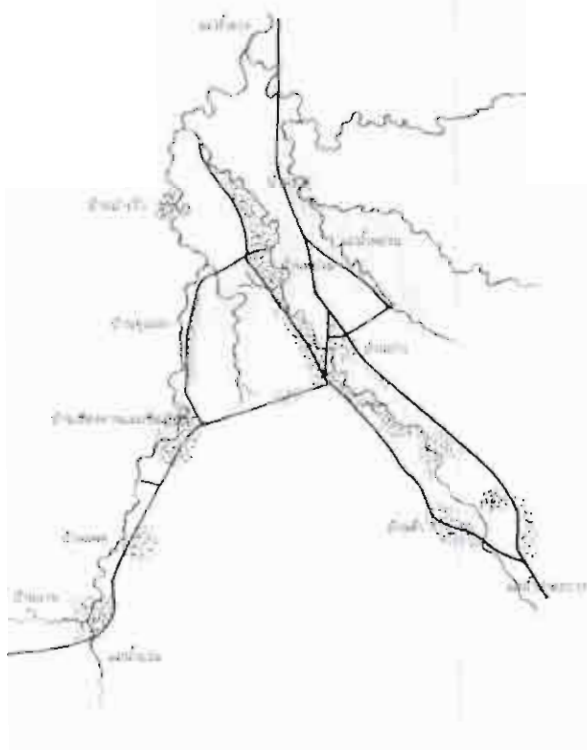
ศาลเจ้าหลวงเมืองม่าง บ้านม่าง

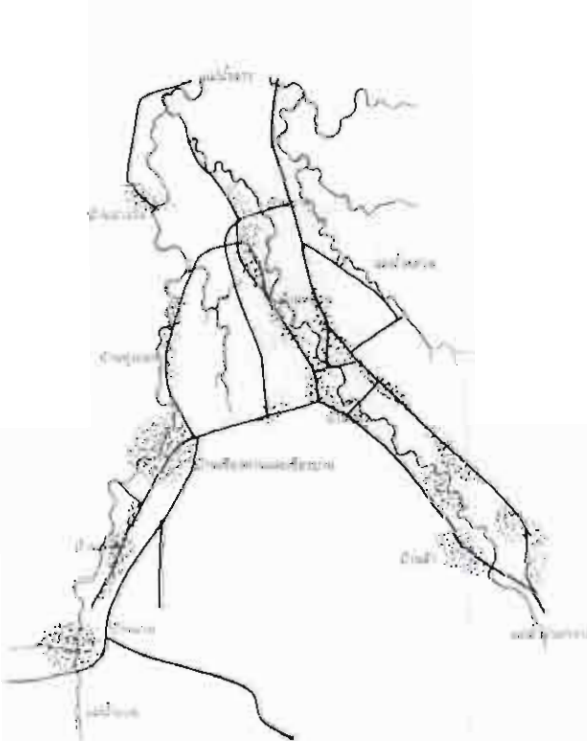
ศาลเจ้าพ่อแสนศึก บ้านหนองค้อ

ภาพที่ 2-8 พิธีไหว้ผีหรือหาวดาบ้านที่หอเสื่อบ้าน ใน อ.เชียงคำ

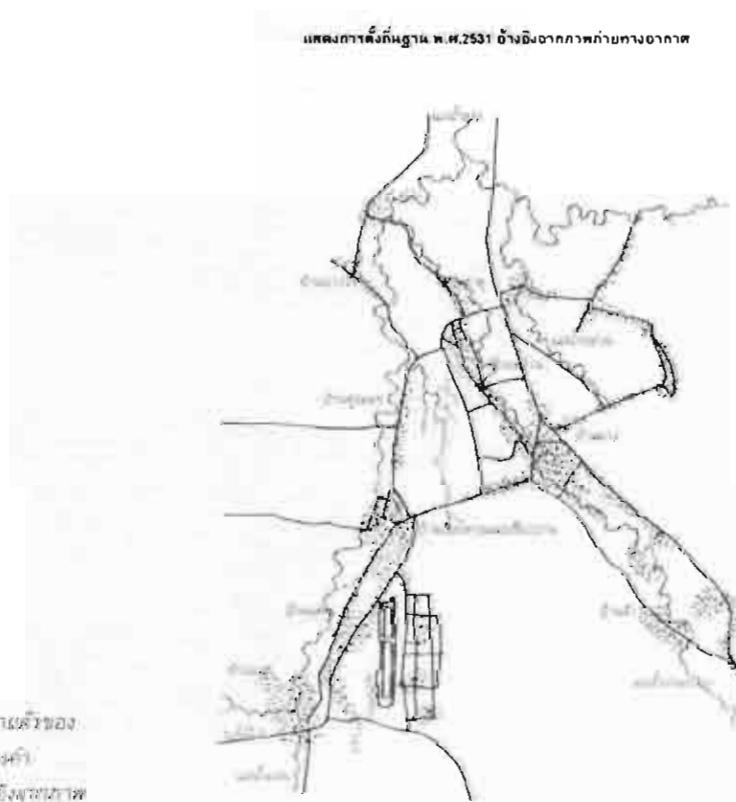
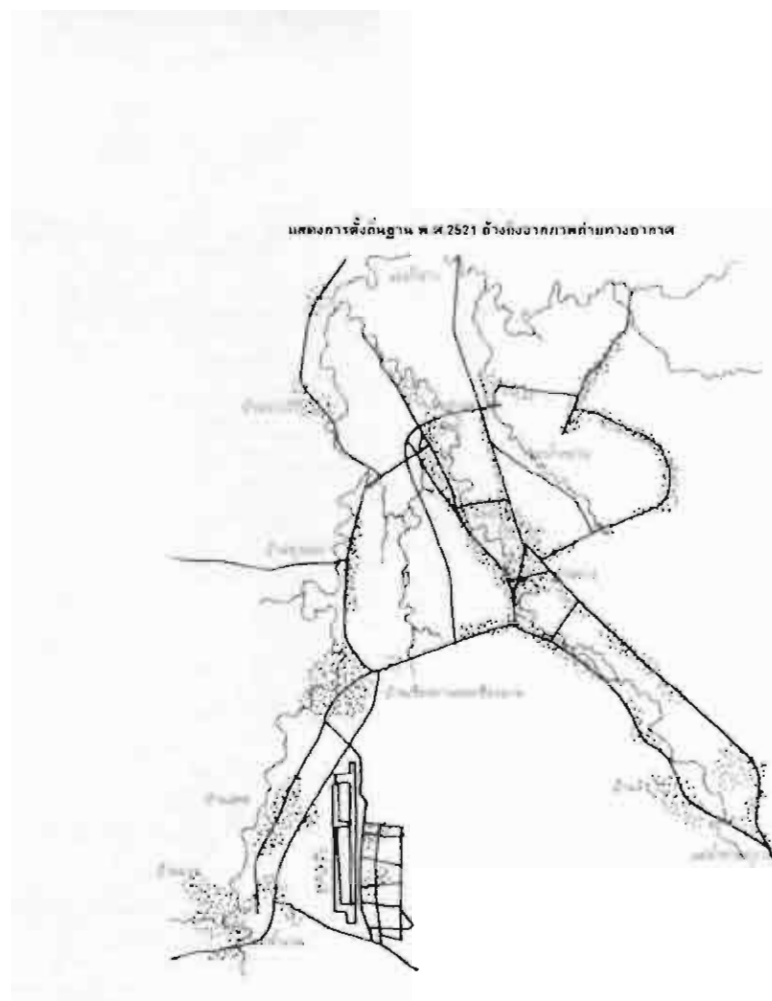
แสดงการตั้งถิ่นฐาน พ.ศ.2495 อ้างอิงจากภาพถ่ายทางอากาศ

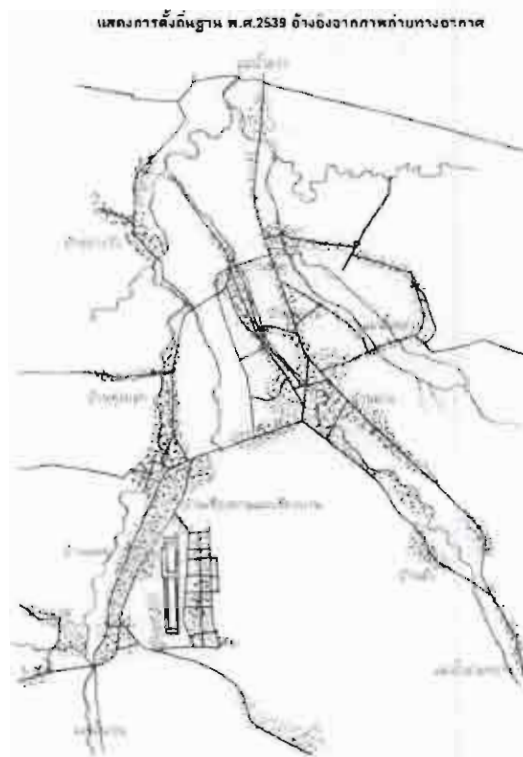
แสดงการตั้งถิ่นฐาน พ.ศ.2510 อ้างอิงจากภาพถ่ายทางอากาศ

ภาพที่ 2-9 พัฒนาการการขยายตัวของหมู่บ้านต่างๆ ของอำเภอเวียงชัย (ภาพแสดงการตั้งถิ่นฐานอ้างอิงจากภาพถ่ายทางอากาศ)

ภาพที่ 2-9 พัฒนาการการขยายตัวของ
ชุมชนบางส่วนของอำเภอเมืองฯ
(ภาพแสดงการตั้งถิ่นฐานอ้างอิงจากภาพถ่าย
ทางอากาศ)

ภาพที่ 2-9 พัฒนาการการขยายตัวของหมู่บ้านต่างๆ ของอำเภอเชียงคำ
(ภาพแสดงการตั้งถิ่นฐานอ้างอิงจากภาพถ่ายทางอากาศ)

ภาพที่ 2-10 หอเสื้อเมือง

ภาพที่ 2-11 ศาลาบ้าน บ้านสบสวน

ภาพที่ 2-12 ศาลาบ้านบ้านดอน

นั้นทางเดินภายในหมู่บ้านที่ต่อเนื่องกันเป็นร่างแห และการสัญจรทางเรือ จึงถูกทำลายด้วยถนนที่มีลักษณะเป็นตาราง (Grid) อย่างชัดเจน ส่งผลให้การวางทิศทางของตัวบ้านสมัยใหม่ที่วางตัวบ้านโดยหันหน้าบ้านเข้าหาถนน หากถนนนั้นวางตัวในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก ตัวบ้านมักจะวางในแนวทิศเหนือ-ใต้

ความสำคัญของโอบ้านและลานวัดที่ใช้เป็นที่ชุมนุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเพราะนโยบายของภาครัฐ เช่น การสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มทอผ้า การจัดตั้งร้านค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ทำให้หลายหมู่บ้านตั้งที่รวมกลุ่มเหล่านี้บริเวณวัด แต่หลายหมู่บ้านตั้งที่รวมกลุ่มเหล่านี้ที่อื่น ทำให้ลดความสำคัญของการชุมนุมชนของวัดลง ส่วนโอบ้านปัจจุบันกลายเป็นเพียงอนุสาวรีย์ และการใช้พื้นที่ว่างโดยรอบแทบไม่หลงเหลืออยู่ไปอีกต่อไป

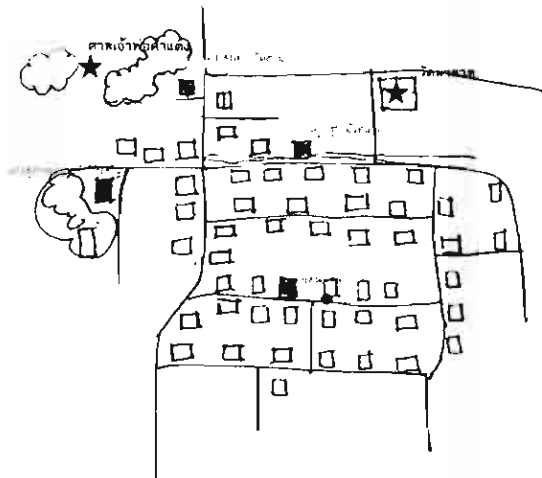
2.2.5 การวิเคราะห์ให้เห็นถึงข้อดี-ข้อเสีย

ผังชุมชนของหมู่บ้านที่นำมาเป็นกรณีศึกษาได้มีการขยายขอบเขตของการตั้งถิ่นฐานเป็นแนวยาวไปตามแนวถนน การขยายความเจริญของสาธารณูปโภคใช้แนวของถนนเป็นหลัก หากวิเคราะห์ในแง่ของผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานจากเดิมที่ให้ความสำคัญกับลำน้ำในพื้นที่แล้วนั้น พบว่าแทบจะไม่มีผลกระทบเพราะลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบบใหม่ที่ทอดตัวไปตามริมถนนเพื่อความสะดวกสบายในการเข้าถึงบ้านพักอาศัยของตนเอง และลำน้ำซึ่งแต่เดิมเพื่อไว้ใช้อุปโภค บริโภคและการคมนาคมขนส่ง ได้เปลี่ยนเป็นระบบของประปาซึ่งเป็นบริการสาธารณะจากภาครัฐแล้ว หากแต่บรรยากาศซึ่งหมายถึงถึงสภาพแวดล้อม อุณหภูมิ และความชื้นรอบๆ บ้าน ปริมาณของลมซึ่งทำให้เกิดการปรับอากาศแบบธรรมชาติ (Passive Cooling) นั้นมีประสิทธิภาลดน้อยลง จนอาจต้องพึ่งพาเครื่องปรับอากาศซึ่งต้องเพิ่มปริมาณการใช้ไฟฟ้ามากขึ้น

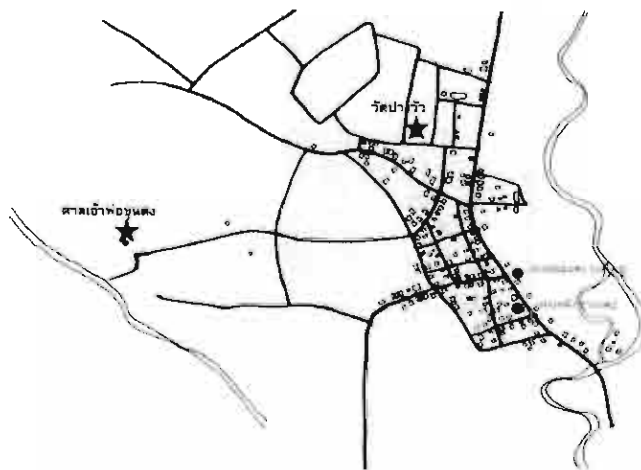
บ้านหนอง

บ้านผาตลาด

บ้านปางจำ

ภาพที่ 2-13 ผังหมู่บ้านที่ทำการสำรวจ
ในอำเภอเชียงคำ

บ้านเชียงบ้านและบ้านเชียงคาน

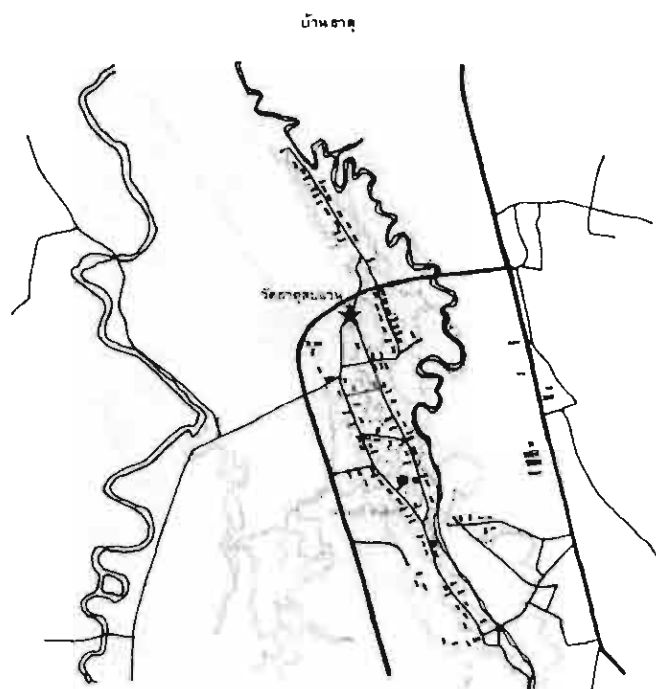
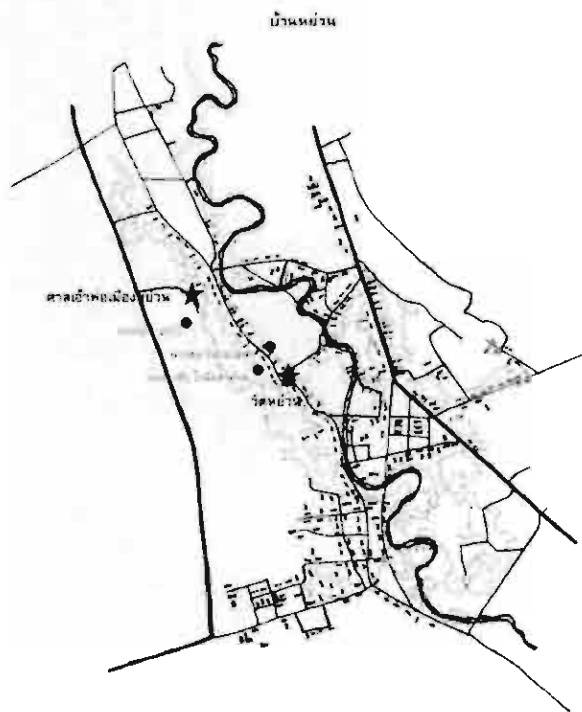
บ้านทุ่งมก

ภาพที่ 2-13 แผนผังที่ทำการสำรวจ
ในลำน้ำเชียงคาน

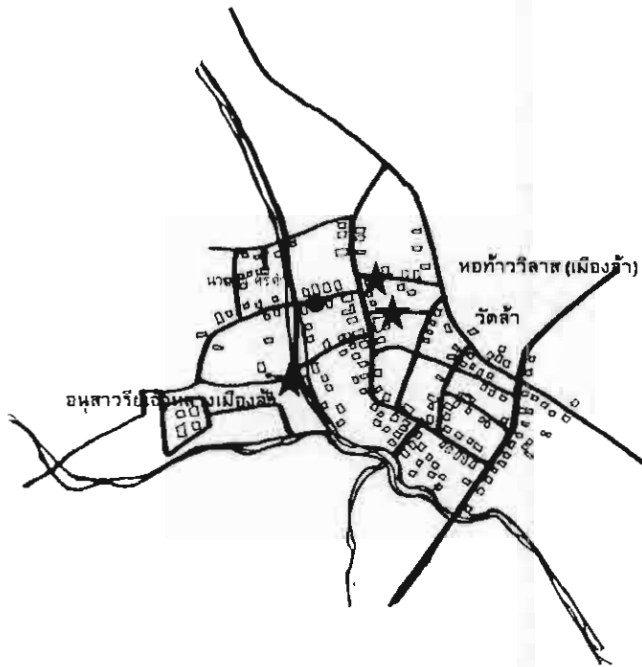

ภาพที่ 2-13 ผังหมู่บ้านที่ทำการสำรวจ
ในอำเภอเชียงคำ

ภาพที่ 2-13. บริเวณบ้านที่ทำการสำรวจ
ในอำเภอเชียงคำ

บ้านลำ

บ้านนาง

ภาพที่ 2-13 ผังหมู่บ้านที่ทำการสำรวจ
ในอำเภอเขียงคำ

ภาพที่ 2-14 ลุ่มน้ำในลิสสองปันนา

ภาพที่ 2-15 ภาพถ่ายทางอากาศที่แสดงให้เห็นพื้นที่ป่าไม้บนภูเขาในดงลิสสองปันนา ถูกปลูกแทนที่ด้วยสวนยางพารา

2.3 ไหล่ในแคว้นลิสสองปันนา เขตปกครองพิเศษมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงลักษณะของหมู่บ้านต่างๆ ของไหล่ในแคว้นลิสสองปันนา

2.3.1 ประวัติและความเป็นมา

ไหล่เป็นชนชาติหนึ่งในหลายชนชาติที่อาศัยอยู่ทางตอนใต้ของจีน ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในแคว้นลิสสองปันนาทางตอนใต้ของมณฑลยูนนาน จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ขุดค้นพบในยุคหินใหม่ทำให้นักโบราณคดีเชื่อว่าไหล่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในแถบที่ตั้งตั้งปัจจุบันนี้มานานแล้ว และหลักฐานจากบันทึกประวัติศาสตร์ พงศาวดารลือต๋องต่างๆ ได้กล่าวไว้ไปในทิศทางเดียวกันว่าไหล่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในแถบนี้ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

การที่ได้ชื่อว่า “ลิสสองปันนา” หรือ “ลิสสองพันนา” เป็นการได้ชื่อจากลักษณะการแบ่งเขตการปกครองเพื่อสะดวกในการจัดเก็บผลผลิตและส่งส่วยให้ภาครัฐ โดยใช้ระบบการปกครองแบบเจ้าครองนครมาโดยตลอด ถึงแม้ว่าลักษณะการปกครองของประเทศจีนจะเปลี่ยนเป็นการปกครองแบบสาธารณรัฐในปี พ.ศ.2492 แล้วก็ตาม จนเมื่อถึงยุคปลดแอกในจีน รัฐบาลจีนได้ยุบตำแหน่งพระเจ้าแผ่นดินลิสสองปันนาลง

2.3.2 ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศของพื้นที่

จากตำแหน่งที่ตั้งของแคว้นลิสสองปันนา พบว่าลักษณะภูมิประเทศเป็นหุบเขามีสันลาดชันแคบๆ ระหว่างหุบเขา มีลำน้ำสายหลักคือแม่น้ำโขงไหลผ่าน ลักษณะภูมิอากาศจัดอยู่ในเขตร้อนชื้น มีอุณหภูมิเฉลี่ยอยู่ที่ 21 องศาเซลเซียส ในฤดูหนาวอากาศค่อนข้างเย็น การที่ถูกล้อมรอบด้วยเทือกเขาอันอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้เขตร้อน พื้นที่บางส่วนเป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำหลายสาย ทำให้ไหล่ส่วนใหญ่ของชาวไหล่เป็นอาชีพเกษตรกรรม มีการทำนาข้าว ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ เพื่อการดำรงชีพ ไม่ใช่ทำเป็นอุตสาหกรรม หากมีเหลือแล้วจึงขาย สิทธิพลดังกล่าวจึงส่งผลถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานและผังชุมชนอีกด้วย แต่หลังจากรัฐบาลกลางจีนได้จัดตั้งให้มีการปกครองตนเองของไหล่ในแคว้นลิสสองปันนาใน พ.ศ. 2496 จึงมีนโยบายสนับสนุนให้แคว้นลิสสองปันนา เป็นหนึ่งในแหล่งค้าขายพารา (ไพโรจน์ บุญผูก, 2544: 36) ยังผลให้พื้นที่บนภูเขาแถบนี้ในปัจจุบันเต็มไปด้วยสวนยางพารา และชาวบ้านแทบทุกครัวเรือนมีอาชีพกรีดยางหรือมีส่วนยางของตนเอง

2.3.3 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและผังชุมชน

ลักษณะสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์ชัดเจนของเรือนไหล่คือเป็นเรือนที่ยกใต้ถุนสูง ซึ่งอาจมีเหตุผลจากหลายประการ และเหตุผลที่สำคัญ

ประการหนึ่งคือการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของที่ตั้งถิ่นฐาน และ
เป็นเมืองที่ไม่อยู่ในเส้นทางการค้าทำให้ยังคงรักษารูปลักษณะของเรือน
ประเพณี และวัฒนธรรมประจำถิ่นไว้ได้มาก (จุฬาลักษณ์เรณู, 2537)

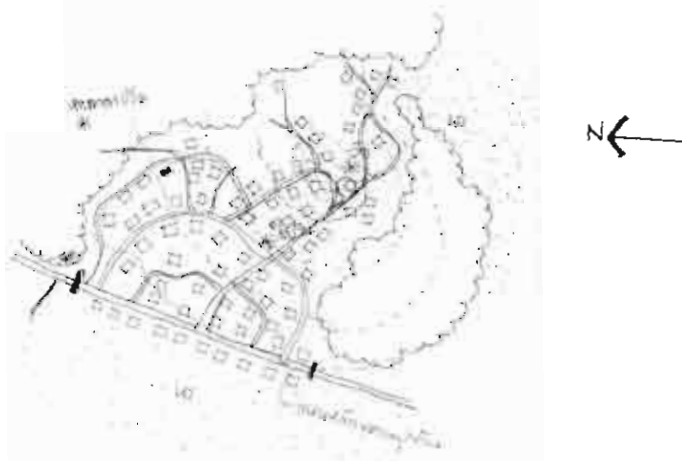
หมู่บ้านที่ทำการสำรวจ ได้แก่ หมู่บ้านอะเกว หมู่บ้านเปิด เมือง
พง หมู่บ้านหัวน้ำ หมู่บ้านห้วยแจ เมืองหยวน หมู่บ้านปางสาน เมืองนาง
หมู่บ้านโรงนิม หมู่บ้านแวน เมืองลา จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าผัง
ชุมชนใกล้เคียงเป็นดังนี้

1) หมู่บ้านตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มเชิงเขา มีลำน้ำไหลผ่าน
โดยมีระดับของพื้นที่หมู่บ้านสูงกว่าระดับของพื้นที่ทุ่งนาที่โอบล้อมอยู่ มี
การปลูกไม้ยืนต้นตามแนวขอบเขตของหมู่บ้าน ถัดจากทุ่งนาจะเป็นเทือก
เขาน้อยใหญ่สลับไปมา ลักษณะการตั้งถิ่นฐานสอดคล้องไปตามลักษณะ
ภูมิประเทศ (Landform) เห็นได้ชัดจากหมู่บ้านที่มีอายุมากหรือหมู่บ้านที่
ไม่เคยมีการย้ายถิ่นฐานมาก่อน ได้แก่ หมู่บ้านปางสาน หมู่บ้านแวน หมู่
บ้านห้วยแจ และหมู่บ้านโรงนิม

ภาพที่ 2-16 พื้นที่นาโอบล้อมหมู่บ้าน
ห้วยแจ เมืองหยวน แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 2-17 ผังหมู่บ้านที่ทำการสำรวจ

บ้านปางสาน เมืองนาง

บ้านห้วยแจ เมืองหยวน

ภาพที่ 2-17 ผังหมู่บ้านที่ทำการสำรวจ

บ้านนาเมืองลาว

บ้านโงนเมืองลาว

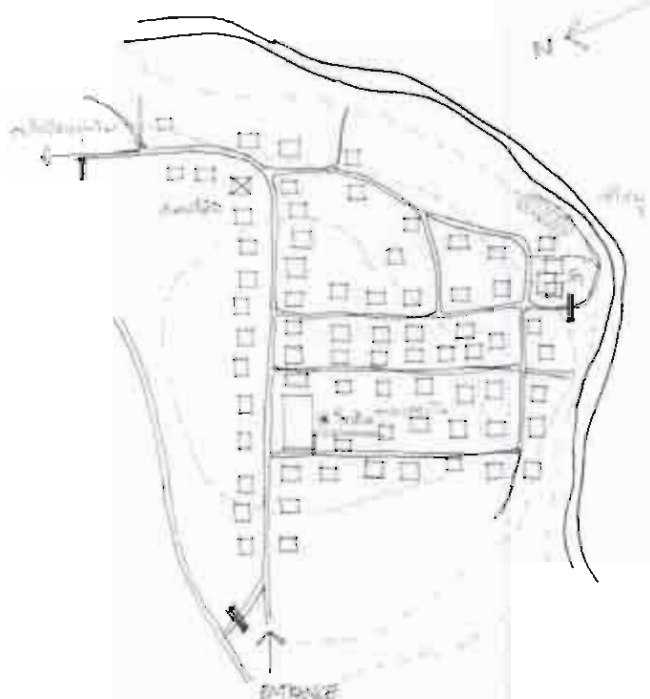

บ้านเป็ดเมืองพว

ภาพที่ 2-17 ผังหมู่บ้านทำการสำรวจ

บ้านพวน้ำ เมืองพวน

บ้านชะเก้ง เมืองพวน

ภาพที่ 2-19 สภาพรอบๆ หมู่บ้านสะแก เมืองพงเทวน์สิบสองปันนา มีการแยกเขตที่พักอาศัย และเขตเกษตรกรรมออกจากกัน

ภาพที่ 2-20 ลานโงบ้านคอนกรีตและเสาโงบ้านที่ทำจากอิฐและคอนกรีต ในหมู่บ้านไร่ไหม เมืองคาแควนสิบสองปันนา

หมู่บ้านโง

หมู่บ้านสะแก

ภาพที่ 2-21 ตัวอย่างหอเสื่อบ้านอยู่ทางกลางแมกไม้ใหญ่ ในเขตนสิบสองปันนา

ภาพที่ 2-18 ในหมู่บ้านที่มีอายุมาก หมู่บ้านคืออยู่บริเวณเชิงเขา ถนนที่ตัดไปตามความลาดเอียงของภูมิประเทศและหว่ามเรือนแต่ละหลังไม่ได้มีการกันรั้วที่แน่นอน (หมู่บ้านไร่ไหม เมืองคาแควน สิบสองปันนา)

ภายในหมู่บ้านจะมีการแบ่งพื้นที่เป็น บ้าน วัด โงบ้าน และหอเสื่อ บ้าน ซึ่งการแบ่งพื้นที่เป็น "บ้าน" เป็นพื้นที่ส่วนบุคคลแยกจากพื้นที่สาธารณะ คือ วัด โงบ้าน และหอเสื่อบ้าน อย่างชัดเจน โดยวัดมักตั้งอยู่ในตำแหน่งที่โดดเด่นเป็นพิเศษ เช่น อยู่บนเนินหรือบนพื้นที่สูงสุดของหมู่บ้าน เพื่อแสดงถึงความเคารพนับถือสูงสุดที่มีต่อศาสนาพุทธ หรืออยู่ในบริเวณเส้นทางหลักของหมู่บ้าน เพื่อความสะดวกในการเดินทางไปประกอบกิจกรรมทางศาสนา

โงบ้าน เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เสมือนเป็นศูนย์กลางชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชาวบ้าน จะตั้งอยู่บนลานกลางหมู่บ้าน และหอเสื่อบ้านอันเป็นที่สถิตของเทพประจำหมู่บ้านผู้เคยเป็นบรรพชนที่มีคุณูปการต่อหมู่บ้าน จะตั้งอยู่บริเวณป่าชายขอบหมู่บ้าน และประตูทางเข้าหมู่บ้านจะอยู่บนถนนสายหลักที่เป็นทางเข้าของหมู่บ้าน เป็นที่น่าสังเกตว่าหมู่บ้านที่ตั้งมานานเหล่านี้จะไม่มีการกันรั้วเพื่อกำหนดเป็นขอบเขตของบ้านอย่างชัดเจน และการเชื่อมต่อการใช้พื้นที่สามารถเดินผ่านได้ถนนของแต่ละบ้านได้ เหมือนกับว่าพื้นที่ของบ้านมีความเป็นส่วนตัวบริเวณชั้นบนของบ้านเท่านั้น

ส่วนหมู่บ้านที่เพิ่งย้ายมาใหม่หรือหมู่บ้านที่มีการพึ่งพิงถิ่นฐานราวสิบกว่าปี ได้แก่ หมู่บ้านสะแก หมู่บ้านแปด และหมู่บ้านหัวน้ำ เป็นหมู่บ้านที่ย้ายมาจากที่อื่น เพราะปัญหาน้ำท่วม มีการวางผังหมู่บ้านเป็นระบบตาราง (Grid) ด้วยแนวถนน และมีการเตรียมระบบสาธารณูปโภคไว้ครบถ้วน เช่น มีการจัดการระบบน้ำใช้และน้ำทิ้ง ขนานไปกับขอบถนนคอนกรีต แต่ตำแหน่งขององค์ประกอบหมู่บ้านยังคงเหมือนเดิม หากมีลักษณะที่เปลี่ยนไปเพราะได้รับอิทธิพลความเจริญจากจีน เช่น โงบ้านเดิมเป็นลานดินที่มีหลักศูนย์กลางเป็นก้อนหินขนาดใหญ่หรือฐานดินก่อขึ้นเพื่อกำหนดที่ตั้ง (จูเหลียงเหวิน, 2537: 16) แต่ปัจจุบันเป็นลานคอนกรีตใช้ก้อนคอนกรีตหรืออิฐ สร้างเป็นหลักโงบ้านแทนก้อนหิน เป็นต้น ชุมประตูทางเข้าหมู่บ้านเปลี่ยนเป็นโครงสร้างคอนกรีต

2) การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยถือเป็นการจัดถิ่นฐานเพื่อดำรงชีวิตให้ลือทำอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ การปลูกพืชมีทั้งพืชไร่และพืชสวน พืชพรรณที่พบบริเวณที่ลุ่ม คือ ข้าวและกล้วย ถัดออกไป

ภาพที่ 2-22 วัดในหมู่บ้านที่ทำการสำรวจ

ภาพที่ 2-23 หอเมือบ้านของหมู่บ้านที่ทำ
การสำรวจ

จากพื้นที่นาข้าวจะเป็นพื้นที่ราบเชิงเขาที่ปลูกเป็นสวนยาง สวนผลไม้
ปาล์ม หรือป่าไผ่ ถัดจากนั้นเป็นพื้นที่ป่า

การเลี้ยงสัตว์ สัตว์ขนาดเล็ก ไก่ แกะ ไก่ เป็ด และหมู จะเลี้ยงภายในบริเวณบ้าน มันจะคุ้ยเขี่ยหาอาหารตามบริเวณบ้านทั้งวัน เมื่อเวลา
กลางคืนจะเก็บสัตว์เหล่านั้นเข้าเล้า ส่วนสัตว์ใหญ่ ไก่ แกะ วัว และควาย จะ
พาออกไปเลี้ยงในทุ่งรอบๆ หมู่บ้าน พอดกเย็นจะนำกลับมาผูกไว้ใต้ถุน
บ้าน พบว่าบางหมู่บ้านแยกพื้นที่เลี้ยงสัตว์ใหญ่เป็นสัดส่วนไว้นอกหมู่บ้าน
ซึ่งเป็นทิศทางใต้ลม ทำให้ไม่เกิดปัญหาเรื่องกลิ่นและเรื่องสาธารณสุข

3) ขนาดและความหนาแน่นของหมู่บ้าน พบว่าหมู่บ้านที่มีอายุ
มากและยังไม่เคยมีการย้ายถิ่นฐานมาก่อน มักมีความหนาแน่นของหมู่
บ้านสูง เพราะขอบเขตของหมู่บ้านได้ถูกจำกัดไว้ด้วยตำแหน่งของประตู
หมู่บ้าน หอเสือบ้านและบริเวณพื้นที่เกษตรกรรม จากการสำรวจพบว่ามี
หมู่บ้านที่ได้ขยายการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านออกไปโดยการไปตั้งหมู่บ้าน
ใหม่ในพื้นที่ที่ติดกับหมู่บ้านเดิม ไก่ แกะ หมู่บ้านอะเก่า ซึ่งทำให้เกิดปัญหา
ความขัดแย้งเรื่องการครอบครองสิ่งศักดิ์สิทธิ์กันนับถือ เช่น หอเสือบ้าน
อันจะส่งผลถึงความเชื่อต่างๆ นานาที่ทำให้จิตใจของชาวบ้านหดหู่

ภาพที่ 2-24 ชุมประตูปะตูบ้านแบบต่าง ๆ

2.3.4 การวิเคราะห์ให้เห็นถึงข้อดี-ข้อเสีย

จากการสำรวจหมู่บ้านต่างๆ ทางด้านการตั้งถิ่นฐานสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การตั้งถิ่นฐานของไหล่อในหมู่บ้านที่ทำการสำรวจหากเป็นหมู่บ้านที่มีการตั้งถิ่นฐานมาแต่ดั้งเดิมนั้น จะตั้งบ้านเรือนสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ เช่น การวางทิศทางของบ้านไปตามแนวลาดชันของภูมิประเทศ (Contour) และมักเลือกที่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบเชิงเขาที่มีลำน้ำไหลผ่าน หากหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านที่มีการย้ายถิ่นฐานมาจากที่อื่น เนื่องจากหนีภัยน้ำท่วม การตั้งถิ่นฐานจะอยู่บนพื้นที่ค่อนข้างราบ แต่ยังคงอยู่ใกล้แม่น้ำหรือลำน้ำ ลักษณะของหมู่บ้านจะเป็นแบบตาราง (Grid Type) ซึ่งมีการเตรียมพื้นที่สำหรับทำเป็นร่องน้ำเพื่อการระบายน้ำ ถึงแม้ว่าจะมีการย้ายถิ่นฐานมาตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านใหม่ ไหล่ยังคงเลือกทำเลที่ตั้งที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ

การมีพื้นที่ใช้งานของหมู่บ้านที่แยกเป็นสัดส่วน ได้แก่ พื้นที่สำหรับพักอาศัย พื้นที่สำหรับเกษตรกรรม และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ มีข้อดีคือกำหนดขอบเขตของพื้นที่ชัดเจน มีข้อเสียคือขอบเขตที่ถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจนนั้นทำให้ไม่สามารถขยายขอบเขตได้โดยง่าย เกิดความหนาแน่นเพิ่มขึ้น พบเห็นได้ชัดในส่วนพื้นที่สำหรับพักอาศัย ที่อาจส่งผลให้เกิดการระบายอากาศที่ไม่เพียงพอ โดยเฉพาะเมื่อมีการเลี้ยงสัตว์ไว้ในบริเวณใต้ถุนบ้าน

2.4 การเปรียบเทียบไหล่อในอำเภอเชียงคำและไหล่อในแคว้นสิบสองปันนา จากการสำรวจในพื้นที่เลือกสรร

ในส่วนนี้จะกล่าวจากภาพกว้างคืออิทธิพลที่ทำให้การเลือกทำเลที่ตั้งถิ่นฐานที่ส่งผลต่อรูปแบบและลักษณะของการตั้งถิ่นฐานของไหล่อในอ. เชียงคำและไหล่อในแคว้นสิบสองปันนาโดยการเปรียบเทียบ และวิเคราะห์เพื่อเป็นประโยชน์ในการปรับใช้ต่อไปในอนาคต

2.4.1 ลักษณะภูมิประเทศ

จากทำเลที่ตั้งถิ่นฐาน หากศึกษาทำเลที่ตั้งตามลักษณะภูมิประเทศพบว่าทำเลที่ตั้งถิ่นฐานของไหล่อในแคว้นสิบสองปันนาอยู่ในลักษณะภูมิประเทศที่มีเทือกเขาสูงชันสลับซับซ้อนกว่าในอำเภอเชียงคำ จึงส่งผลให้ขอบเขตของหมู่บ้านและพื้นที่ทำเกษตรกรรมของไหล่อในสิบสองปันนามีน้อยกว่าในอำเภอเชียงคำ ซึ่งขอบเขตดังกล่าวถูกสภาพภูมิประเทศที่เป็นเทือกเขาสูงชันสลับซับซ้อน เป็นตัวกำหนดขอบเขต (Edge)

เมื่อสังเกตในรายละเอียดของทำเลที่ตั้งของแต่ละหมู่บ้านพบว่า ทั้งไหล่อในแคว้นสิบสองปันนาและไหล่อในอำเภอเชียงคำเลือกทำเลที่ตั้งของแต่ละหมู่บ้านใกล้ลำน้ำ เพื่อผลประโยชน์ทางด้านอุปโภคและบริโภค โดยมีลักษณะภูมิประเทศเป็นตัวกำหนดรูปแบบ (Pattern) ของการตั้งถิ่น

ภาพที่ 2-25 ถนนภายในหมู่บ้าน

2.4.3 ความเจริญตามยุคสมัย

การมีน้ำประปาอาจเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านไทลื้อในอำเภอเชียงคำเปลี่ยนแปลงไปเพราะการลดบทบาทของลำน้ำที่แต่ก่อนใช้ทั้งอุปโภคและบริโภค เมื่อมีน้ำประปาเข้ามาทำให้ลำน้ำนั้นลดบทบาทลงเหลือเพียงแค่การอุปโภคและความสวยงาม ผิดกับชาวไทลื้อในสิบสองปันนาที่ไม่มีน้ำประปาใช้ ยังคงใช้ลำน้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้านในการอุปโภคและบริโภค

การใช้ถนนเพื่อเข้าบ้านเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้รูปแบบของหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไป พบว่าหมู่บ้านไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนายังคงใช้เส้นทางเข้าบ้านที่เกิดจากการใช้งานในชีวิตประจำวันเป็นเส้นเดิม การขยายถนนจะเป็นเพียงการขยายของถนนที่อยู่นอกเขตหมู่บ้าน เมื่อเข้ามาในหมู่บ้านยังคงใช้ถนนเส้นเดิม แต่หมู่บ้านไทลื้อในสิบสองปันนาที่มีการย้ายถิ่นฐานมาตั้งใหม่ ถนนภายในหมู่บ้านจะมีขนาดที่รถยนต์สามารถวิ่งสวนทางกันได้อย่างสบาย ส่วนหมู่บ้านไทลื้อในอำเภอเชียงคำพบว่า การกระจายตัวของการตั้งถิ่นฐานไปตามการตัดถนนหรือการขยายถนนใหม่ ซึ่งน่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้หมู่บ้านของชาวไทลื้อในอำเภอเชียงคำมีขอบเขตที่กลืนกันไปได้ด้วยเช่นกัน

2.4.4 องค์ประกอบของหมู่บ้าน

องค์ประกอบของหมู่บ้านไทลื้อในที่นี้ ได้แก่ ใจบ้าน ประตุมุ่บ้าน วัด หอเสื่อบ้าน และหอเสื่อเมือง ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเชื่อของศาสนาพุทธและศาสนาดั้งเดิมหรือความเชื่อในเรื่องภูติผีและวิญญาณ (จุเหลียงเหวิน, 2537 :7) ตำแหน่งขององค์ประกอบของหมู่บ้านไทลื้อมีความสำคัญในการกำหนดรูปแบบของเมืองเป็นอย่างยิ่ง

ใจบ้าน ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน มักมีเสาใจบ้านเป็นสัญลักษณ์อยู่ในบริเวณใจบ้าน ลักษณะของเสาใจบ้านที่ยังพบเห็นอยู่ใช้วัสดุในการทำเป็นไม้ และบางแห่งมีการเปลี่ยนวัสดุเป็นคอนกรีตหรือโลหะก็มี ความสำคัญของใจบ้านจะใช้เป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรมของหมู่บ้าน เป็นลานพบปะสังสรรค์ หรือเป็นตลาดนัดชั่วคราว จากการสำรวจใจบ้านของหมู่บ้านไทลื้อในอำเภอเชียงคำคงเหลืออยู่เพียงเสาใจบ้านแต่ไม่พบกิจกรรมที่เกิดขึ้นในบริเวณใจบ้าน บางหมู่บ้านพบเสาใจบ้านอยู่ริมถนนก็มี อาจเป็นเพราะความเจริญที่เพิ่มขึ้นทุกวันทำให้การพบปะสังสรรค์เปลี่ยนสถานที่จากบริเวณใจบ้านเป็นตามร้านอาหาร ส่วนใจบ้านของหมู่บ้านไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา ถึงแม้ว่ารูปแบบของเสาใจบ้านจะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่การใช้งานของใจบ้านยังคงเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์และเป็นตลาดนัดชั่วคราวอยู่ ตำแหน่งของใจบ้านมักอยู่บริเวณใจกลางของหมู่บ้านหรือบริเวณที่เส้นทางสัญจรหลักมาตัดกัน ซึ่งเป็นสถานที่ที่เหมาะสมกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นของใจบ้าน

ประตูหมู่บ้าน ตามปกติทุกหมู่บ้านไทลื้อ มักสร้างเสาประตูหมู่บ้าน

ภาพที่ 2-28 บ้านและสวนยางพารา

ภาพที่ 2-29 วัดกับความเจริญของเมือง

ภาพที่ 2-30 การใช้ลานใจบ้านในหมู่บ้านห้วยแจ๋ เมืองหย่วน เป็นที่พบปะและตากเมล็ดพืชทางการเกษตรในตอนกลางวัน

ภาพที่ 2-31 บ่อน้ำหน้าหมู่บ้าน

ภาพที่ 2-32 ลักษณะของรูปแบบหมู่บ้านที่มีทำเลที่ตั้งเชิงเขา (หมู่บ้านโรงโม่เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 2-33 สายน้ำกลางหมู่บ้านแวน เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 2-34 ความแออัดของเรือนในหมู่บ้านแวน เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 2-35 วิถีชีวิตที่พึ่งพาสายน้ำธรรมชาติในหมู่บ้านแวน เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 2-36 ความเชื่อในการรักษาขอบเขตของหมู่บ้าน ทำให้สามารถรักษาสภาพแวดล้อมของป่าไม้ไว้ได้ (หมู่บ้านแวน เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา)

บ้านไว้ 2 แห่ง คือ ผังหมู่บ้านและท้ายหมู่บ้าน ประตูกำแพงไม้ได้สร้างด้วยไม้ท่อนใหญ่หรือท่อนอิฐก่อเป็นกำแพงใหญ่โตแต่อย่างไร แต่จะทำด้วยไม้เสาชขนาดเล็ก 3 ท่อน 2 ท่อนเป็นเสาสูง 1 เมตรครึ่ง อีกท่อนเจาะหัวท้ายแล้วสวมลงไปในปลายเสา ถ้าเป็นประตูสำหรับหมู่บ้านเรียกว่า “เข็นบ้าน” ถ้าเป็นประตูเข้าเมืองเรียกว่า “เข็นเมือง” (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 243-244) ประตูหมู่บ้านทำหน้าที่หลักเป็นปากทางเชื่อมต่อพื้นที่พักอาศัยของหมู่บ้านกับพื้นที่เกษตรกรรมของหมู่บ้าน เมื่อชาวไทลื้อจะออกไปทำเกษตรกรรมจะต้องเดินผ่านชุมประตูหมู่บ้าน ส่วนหน้าที่รองของประตูหมู่บ้านได้แก่การทำหน้าที่เป็นเสมือนตัวกั้นเขตของหมู่บ้านในส่วนพักอาศัย เพราะชาวไทลื้อมีความเชื่อว่าไม่สามารถสร้างบ้านเรือนเลยออกไปนอกชุมประตูหมู่บ้านได้ ในการประกอบพิธีกรรมบูชาเสาบ้านประจำปีจะมีการแขวนตะแกลงที่บริเวณชุมประตูหมู่บ้านเพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการห้ามไม่ให้บุคคลภายนอกหมู่บ้านเข้ามาในหมู่บ้าน จากการสำรวจพบว่า ประตูหมู่บ้านของหมู่บ้านไทลื้อในอำเภอเชียงคำลดความสำคัญลงจนทำให้ขอบเขตของหมู่บ้านที่อยู่ติดกันก็รวมกันจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ส่วนประตูหมู่บ้านไทลื้อในสิบสองปันนายังคงมีความสำคัญอยู่ แต่บางหมู่บ้านมีการเปลี่ยนมาใช้วัสดุสมัยใหม่ที่มีความคงทนถาวรในการทำชุมประตูหมู่บ้าน เช่น อิฐ คอนกรีต

วัด ของหมู่บ้านไทลื้อเกิดขึ้นมาจากการนับถือพุทธศาสนาเถรวาท หินยาน ควบคู่ไปกับการนับถือศาสนาดั้งเดิม ตำแหน่งวัดของหมู่บ้านไทลื้อจะอยู่กลางหมู่บ้านบริเวณที่เส้นทางสัญจรหลักตัดกัน หรือตั้งอยู่บริเวณที่เข้าถึงได้ง่าย หากหมู่บ้านนั้นมีทำเลที่ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาลาดชัน ตำแหน่งของวัดจะอยู่ในที่สูงสุดของหมู่บ้าน ความสำคัญของวัดนอกจากจะเป็นสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาแล้ว ในอำเภอเชียงคำ วัดยังเป็นທີ່ประกอบกิจกรรมของหมู่บ้าน เช่น เป็นสถานที่ใช้เป็นสนามแข่งต่างๆ หากเปรียบเทียบกับองค์ประกอบและหน้าที่ของหมู่บ้านเดิม วัดอาจเพิ่มหน้าที่เป็นเหมือนใจบ้านที่ถูกกลืนหน้าที่ลง ส่วนในแคว้นสิบสองปันนานั้นวัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

หอเสื่อบ้านและหอเสื่อเมือง เป็นสถานที่ที่เกิดจากความเชื่อตามศาสนาดั้งเดิมที่นับถือภูติผีวิญญาณของบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้ว ซึ่งขณะที่มีชีวิตอยู่นั้นบุคคลผู้นี้เป็นผู้ที่ชาวบ้านนับถือ อาจเป็นเจ้าเมืองหรือหัวหน้าของหมู่บ้านก็ได้ หอเสื่อบ้านและหอเสื่อเมืองเป็นเสมือนที่สถิตของดวงวิญญาณบรรพบุรุษเหล่านี้ กล่าวกันว่าเสื่อบ้านนั้นจะมีผู้คนในหมู่บ้านเพียงหมู่บ้านเดียวนับถือ ส่วนเสื่อเมืองจะมีคนนับถือหลายหมู่บ้าน ตำแหน่งของหอเสื่อบ้านและหอเสื่อเมืองมักอยู่ที่ป่าชายขอบหมู่บ้าน อยู่ใต้ต้นไม้สูงใหญ่ จากการสำรวจหมู่บ้านไทลื้อในอำเภอเชียงคำบางหมู่บ้าน ตำแหน่งของหอเสื่อบ้านไม่ได้อยู่ที่ชายขอบหมู่บ้านแต่ยังคงอยู่ที่ใต้ต้นไม้ใหญ่ ซึ่งเป็นเช่นนั้นนั้นฐานว่าอาจเป็นเพราะการขยายตัวของหมู่บ้านที่ทำให้รายขอบของหมู่บ้านกั้นไม่ทันรายขอบของอีกหมู่บ้านหนึ่งจนหาขอบเขตของหมู่บ้านไม่พบ แต่บางหมู่บ้านยังคงพบหอเสื่อ

บ้านอยู่ที่ชายขอบของหมู่บ้าน ส่วนในหมู่บ้านไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา พบหอเสื่อบ้านและหอเสื่อเมืองตั้งอยู่ที่ชายขอบหมู่บ้านและอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่

จากตำแหน่งที่ตั้งและองค์ประกอบต่างๆ ของเมืองทำให้สามารถสรุปได้ว่า อิทธิพลหลักในการเกิดรูปแบบของหมู่บ้านไทลื้อทั้งในอำเภอเชียงคำและในแคว้นสิบสองปันนาคือความเชื่อและความเคร่งครัดต่อการรักษา และการใช้งานองค์ประกอบต่างๆ ของหมู่บ้าน หากมีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและลดความเคร่งครัด จะทำให้รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไป

ภาพที่ 2-37 ความแออัดระหว่างเรือนในหมู่บ้านแวน เมืองลำ แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 2-38 การมีสายน้ำพาดผ่านช่วยให้หมู่บ้านที่มีความหนาแน่น มีการระบายอากาศที่ดีขึ้น (หมู่บ้านแวน เมืองลำ แคว้นสิบสองปันนา)

2.4.5 สรุปและเสนอแนะ

จากการสำรวจ การวิเคราะห์ และเปรียบเทียบหมู่บ้านไทลื้อทั้งในอำเภอเชียงคำและในแคว้นสิบสองปันนา พบว่าในการพิจารณาการตั้งถิ่นฐานของเมือง น้ำยังคงเป็นสิ่งสำคัญต่อการเลือกทำเลที่ตั้ง ถึงแม้ว่ายุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้หน้านั้นไม่จำเป็นต้องใช้เพื่อการอุปโภคและบริโภคโดยตรง เพราะมีการผลิตน้ำประปา แต่ยังคงต้องมีแหล่งน้ำเป็นวัตถุดิบในการผลิตเพื่อการอุปโภคและบริโภค และน้ำยังมีผลต่ออิทธิพลต่อลักษณะของสภาพแวดล้อม เพราะการมีสายน้ำพาดผ่านหมู่บ้านหรืออยู่ใกล้กับหมู่บ้านจะช่วยให้การระบายอากาศของเมืองนั้นดียิ่งขึ้น เพราะผิวน้ำและผิวดินมีคุณสมบัติในการดูดและคายความร้อนที่ต่างกัน ส่งผลให้เกิดลมในพื้นที่ได้ และในขณะเดียวกันน้ำยังช่วยเพิ่มสุนทรียภาพให้กับเมือง แต่ทั้งนี้ต้องมีการบำรุงรักษาลำน้ำให้คงความสะอาดและสวยงามด้วย

ภาพที่ 2-39 ถนนภายในหมู่บ้านห้วยแจ๋ เมืองหย่วน ที่มีการเตรียมระบบการระบายน้ำ

การกำหนดขอบเขตของหมู่บ้านเป็นการคงสภาพการตั้งถิ่นฐานโดยกำหนดพื้นที่ใช้สอยระดับเมืองได้อย่างดีเยี่ยม เพราะมีการแบ่งพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมอย่างชัดเจน ไม่มีปัญหาเรื่องการบุกรุกป่า ทำให้สามารถรักษาสภาพแวดล้อมป่าไม้ได้ แต่ขอบเขตของหมู่บ้านและความเชื่อที่ไม่สามารถตั้งบ้านเรือนนอกเขตหมู่บ้าน ส่งผลให้ความหนาแน่นของการสร้างบ้านเรือนมีมากเกินไป ซึ่งความหนาแน่นนี้ส่งผลให้เกิดปัญหาด้านการสาธารณสุข เพราะชาวไทลื้อนิยมเลี้ยงสัตว์เล็กๆ เช่น เป็ด ไก่ หมู

ไว้ได้ทุนหมู่บ้าน เมื่อความหนาแน่นของการสร้างบ้านเรือนมีมาก ทำให้จำนวนสัตว์เหล่านี้มีมาก สิ่งปฏิภูลที่เกิดขึ้นทำให้ส่งกลิ่นเหม็นไปทั่วทั้งหมู่บ้าน

รูปแบบของหมู่บ้านของไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาเป็นตัวอย่างที่ดีในการปรับใช้สำหรับหมู่บ้านที่ต้องการตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณเชิงเขา เพราะการตั้งถิ่นฐานของไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาที่เลือกทำเลที่ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขานั้นได้คิดถึงระบบการระบายน้ำ การเข้าถึงหมู่บ้านและทิศทางของการวางตัวบ้านให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ถึงแม้ว่าจะมีการย้ายถิ่นฐานมาตั้งหมู่บ้านใหม่บริเวณพื้นราบ ก็มีการเตรียมระบบการระบายน้ำและถนน เพื่อป้องกันการเกิดปัญหาต่างๆ จากหมู่บ้านเดิมได้เป็นอย่างดี

บทที่ 3

สภาพแวดล้อมของเรือนและผังบริเวณ

บทที่ 3 สภาพแวดล้อมของเรือนและผังบริเวณ

3.1 สภาพแวดล้อมของเรือนและผังบริเวณของบ้าน พื้นที่นไถลื้อ อ.เชียงคำ จ.พะเยา

จากการเก็บข้อมูลเรือนพื้นที่นไถลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา
พบเรือนที่อยู่อาศัย 31 หลัง เรือนตัวอย่าง 1 หลัง รวม 32 หลังดังนี้

ตารางที่ 3-1 แสดงทิศทางการวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอย
ในผังบริเวณบ้านพื้นที่นไถลื้อ อ.เชียงคำ

	ทางเข้า	หลัง	บ่อน้ำ	ทุ่งข้าว	ครัว	พื้นที่ของพื้น	เสื่อฟัว	ห้องน้ำ
ตำบลเชียงบาน								
หมู่บ้านเชียงบาน								
1. นางขัน หอมน่าน	E		NE					W
2. นายเจริญชัย หอมน่าน	E							W
3. นางแอ่น ปัญจจอน	S		E					W
4. นายจ้อย หอมน่าน	W		N					NE
5. นางยอศ หอมน่าน	E		N				W	W
6. นางคำใบ หอมน่าน	SE			N		NE		N
หมู่บ้านเชียงคาน								
7. นายคำ ชัยนันท์	SE				N		W	NW
หมู่บ้านปางวัว								
8. นายจอมแสง วงศ์ใหญ่	SW		S			W	E	W
หมู่บ้านทุ่งมอก								
9. นางแสงคำ ใจกล้า	W							E
10. นายจอมแสง ใจวังโลก	NW		NW				NE	NE
11. นายสนอง แสงศรีจันทร์	SW		E	SE		NE		NW
หมู่บ้านแพด								
12. นางแสง มังกราช	W				SE		NE	SE
13. นายยม หอมน่าน	NE					SW		W

	ทางเข้า	ทางใต้	ทางใต้	ทางใต้	ทางใต้	ทางใต้	ทางใต้	ทางใต้
14. นายคำกัณ มังคลา	SW		SE			SE		N
15. นางสาวปิ่น มังคลา	W							N
16. นายดี ทองม้วน	E			SW		W	W	W
17. นายสมพร มังคลา	SW	NE	SE					W
ตำบลห้วยน้ำ								
หมู่บ้านห้วยน้ำ								
18. นายสมพร ปะวัง	E		S		W	W	N	
19. นายสมชัย ใจดีสวัสดิ์กุล	E							
20. นายสมพร ทองม้วน	S	E	SE					
หมู่บ้านอ่าว								
21. นายสมพร สอนทอง	SW		SE	E				
22. เวียงค้ำย้อย	S	N	E					
หมู่บ้านนาง								
23. นางสาวนวล วงศ์ใหญ่	S		SE	W		W	W	SW
24. นางคำอ้น วงศ์ใหญ่	SE		SE					
ตำบลฝายขวาง								
หมู่บ้านหนอง								
25. นายสมพร วงศ์ราษฎร์	NE					N		W
26. นางสาว พงษ์ดี	NW						S	S
หมู่บ้านหน้าวัดพัฒนา								
27. นายสมพร จันทะดี	SE		SW					NW
ตำบลหน้าแว่น								
หมู่บ้านหน้าแว่น								
28. นายสมพร กานัน	S							
	ทางเข้า	ทางใต้	ทางใต้	ทางใต้	ทางใต้	ทางใต้	ทางใต้	ทางใต้
หมู่บ้านพาลาด								
29. นายสมพร ทองดี	SE		SE	SE			SE	N
30. นายสมพร มังคลา	S		SW					N
31. นายสมพร วงศ์ราษฎร์	SE							
ตำบลเวียง								
หมู่บ้านหัว								
32. นายสมพร สวัสดิ์	S	NE	SE					

หมายเหตุ:

N หมายถึง ทิศเหนือ,

S หมายถึง ทิศใต้,

E หมายถึง ทิศตะวันออก,

W หมายถึง ทิศตะวันตก,

NE หมายถึง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

SE หมายถึง ทิศตะวันออกเฉียงใต้

NW หมายถึง ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ

SW หมายถึง ทิศตะวันตกเฉียงใต้

ตารางที่ 3-2 สรุปการวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยในผังบริเวณบ้าน
พื้นที่นไถลื้อ อ.เชียงคำ

	ทางเข้า	หอน้ำ	บ่อน้ำ	ยุงข้าว	ครัว	ที่เก็บขยะ/พื้น	เล้าไก่	ห้องน้ำ
จำนวนบ้านทั้งหมด 32 หลัง	32	4	18	6	3	9	10	23
N		1	2	1	1	1		5
NE	2	1	1			2	2	2
E	5	1	2	1	1	1	2	1
SE	6	1	7	2	1		1	1
S	7		1				1	1
SW	5		3	1		1	1	1
W	5		1	1		4	4	9
NW	2		1					3

ภายในผังบริเวณของเรือนพื้นดินไถลื้อประกอบไปด้วย บริเวณที่ตั้งของเรือน ทางสัญจร ห้องน้ำ-ส้วม บ่อน้ำ เล้าหรือคอกสัตว์ ยุงข้าว ลานบ้านหรือช่วง ซึ่งมีพื้นที่พอเพื่อตั้งร้านนั่งสำหรับ 4-5 คน มานั่งพักผ่อน ทำงาน หรือเป็นที่นั่งเฝ้าสาว หรือหาคู่ของหนุ่มสาว โดยฝ่ายชายจะมานั่งพูดคุยกับสาวที่นัดหมายไว้ ณ ช่วงของบ้านฝ่ายหญิงในช่วงค่ำ (ประจันและคณะ: 54) จากการสำรวจจะพบว่ามี 3 หลัง ที่มีหอผีภายในบริเวณบ้านของตนเอง เนื่องจากเป็นครอบครัวที่มีกลุ่มเครือญาติที่นับถือผีต่างไปจากผีประจำหมู่บ้าน (ที่สถิตอยู่ที่หอเสื้อบ้านของหมู่บ้าน)

จากตารางสามารถสรุปความสัมพันธ์ระหว่างทิศ และการวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยของผังบริเวณดังนี้

มีตำแหน่งของทางเข้าบ้านหลากหลาย ขึ้นอยู่กับตำแหน่งถนนที่ผ่านบริเวณที่ดิน ไม่ว่าจะมีความเข้าบริเวณบ้านทางทิศใด ถ้าให้เลือกได้ ไถลื้อจะเลือกหันหน้าบ้านไปทางทิศใด เพราะจะรับลมและแดดจากทิศใด แต่ถ้าไม่สะดวกก็สามารถหันหน้าบ้านไปทางทิศเหนือ มีน้อยครัวเรือนมาก (3 ใน 31 หลัง ไม่นับเรือนตัวอย่าง) ที่มีหอผีเป็นของกลุ่มญาติตนเอง ไม่จำเป็นต้องมีบ่อน้ำทุกครัวเรือน (แต่จะต้องมีบ่อน้ำสาธารณะที่วัด) โดยตำแหน่งของบ่อน้ำจะอยู่ตรงข้ามกับห้องน้ำและเล้าสัตว์ เวลาอาบน้ำส่วนใหญ่จะไม่อาบน้ำบริเวณบ่อน้ำ แต่จะตักน้ำไปอาบน้ำบริเวณอื่น หรืออาบนานแดดหรือชานดำ เพื่อป้องกันไม่ให้หน้าที่ใช้แล้วไหลลงไปในบ่อ

เมื่อเดินเข้าบ้านทางทิศตะวันออก จะพบกับ บ่อน้ำ หอผี ยุงข้าว และบันไดขึ้นเรือน หากทางเข้าอยู่ทิศอื่นที่ไม่ใช่ตะวันออก บ่อน้ำก็จะวางอยู่ในตำแหน่งที่สามารถมองเห็นได้จากทางเข้า บริเวณด้านหน้าจะมีลักษณะพื้นที่เปิดโล่งและมีองค์ประกอบเสริมเช่น แครสำหรับนั่งพักผ่อนหรือทำงานหัตถกรรม ถัดไปจะเป็นบ่อน้ำ และถ้าครอบครัวใดมีหอผี หอผีมักจะอยู่ด้านในหรือด้านหลังของบริเวณบ้าน

ทิศตะวันตก จะเป็นตำแหน่งของพื้นที่ใช้สอยในส่วนบริการ เช่น

ที่เก็บของและพื้น ห้องน้ำ เล้าไก่ และครัว ในกรณีที่มีห้องน้ำไม่ได้อยู่ทางทิศตะวันตก ตำแหน่งห้องน้ำจะอยู่ตรงข้ามกับทางเข้าเสมอ และจะอยู่ด้านหลังของบ้าน

จากข้อมูลข้างต้น จะสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้เฒ่าไทลื้อ อ.เชียงคำ (นายจันทย์ สมฤทธิ์) ที่กล่าวว่า ภายในบริเวณบ้านไทลื้อ จะมีข่วงบ้านและบ่อน้ำอยู่บริเวณด้านหน้า มีเรือนตั้งอยู่บริเวณกลางที่ดิน มีข่วงข้างคั่นเป็นเรือนขวางอยู่ระหว่างข่วงบ้านและตัวเรือน โดยมีลานเชื่อม (ถ้าเรือนหลังใดมีข่วงข้างอยู่ทางออกไป ข่วงก็จะยังอยู่บริเวณหน้าบ้านอยู่) มีครัวอยู่ทางทิศตะวันตก มีห้องน้ำอยู่ทางด้านหลัง อยู่ในตำแหน่งตรงข้ามในมุมทะแยงกับบ่อน้ำ การมีข่วงข้างอยู่บริเวณหน้าบ้าน ทำให้สะดวกในการขนข้าวเข้า-ออกจากข่วง เพราะอยู่ในตำแหน่งใกล้ เข้าถึงได้ง่ายจากภายนอก

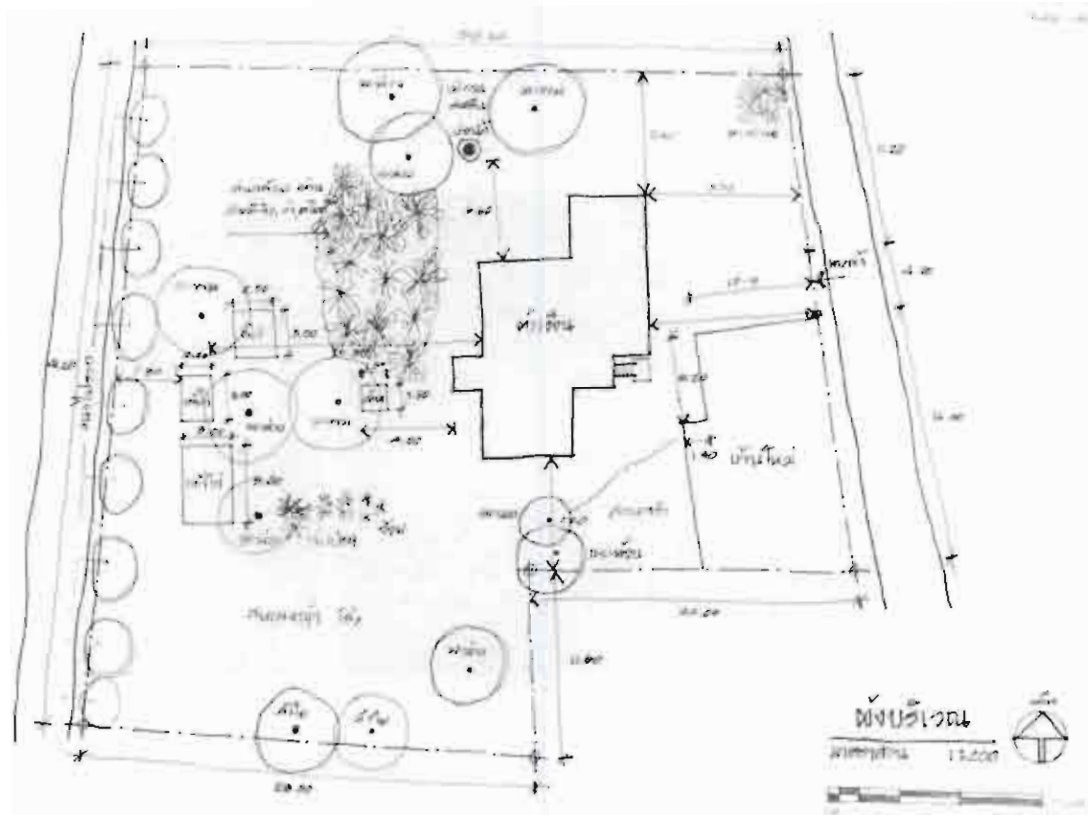
3.1.1 ลักษณะการวางผังบริเวณของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ จ.พะเยา

บ้านส่วนใหญ่มักเป็นที่อาศัยของครอบครัวขนาดเล็ก ล้อมรอบด้วยรั้วไม้ไผ่ ตัวเรือนตั้งอยู่กลางที่ดิน มีกอไม้ ต้นกล้วย ต้นมะละกอ ไม้ผล และไม้ดอกนานาชนิดที่ขึ้นเป็นมงคลปลูกไว้โดยรอบ บ้านแต่ละหลังจะมีประตูทางเข้าด้านหน้า บางแห่งมีศาลาเปิดโล่งหรือเพิงขนาดเล็ก ด้านหน้าบริเวณบ้านเพื่อใช้ทำงานหัตถกรรม เช่น สานตะกร้าหรืออื่นๆ ในเวลากลางวัน บรรยากาศในบ้านจะสงบร่มรื่น (จูเหลียงเหวิน, 2537: 109)

การจับจองที่ดิน แต่ละครัวเรือนจะพยายามเลือกบริเวณที่ราบโล่งเพื่อเลี่ยงการแผ้วถาง และหากมีไม้ยืนต้นเดิมในพื้นที่ก็จะถูกนำมาใช้ปลูกเรือนหรือทำรั้ว แล้วปลูกพันธุ์ไม้อื่นเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือนทดแทน โดยขนาดของที่ดินนอกจากจะต้องเพียงพอกับการปลูกพันธุ์ไม้แล้ว ยังต้องเผื่อสำหรับการแยกครอบครัวของลูกหลานด้วย เพราะหลังจากแต่งงาน ชายใหม่จะต้องช่วยพ่อแม่ของภรรยาทำงานทุกอย่างจนครบ 3 ปี จากนั้นอีก 3 ปี จะย้ายไปอยู่กับพ่อแม่ของสามี ช่วงเวลา 6 ปีนั้นจึงเป็นช่วงหาไม้กับรวบรวมไว้เพื่อสร้างเรือนของตนในบริเวณที่ดินของพ่อแม่ ซึ่งแล้วแต่จะตกลงกันว่าเป็นพ่อแม่ฝ่ายใด (กรณีไม่มีบริเวณเพียงพอก็สามารถไปหาที่ดินใหม่ได้) สำหรับลูกสาวคนเล็กจะอยู่รวมกับพ่อแม่ในเรือนเดิมเพื่อเป็นผู้สืบทอดมรดก (ประทีปและคณะ: 56)

ในการสำรวจภาคสนามที่อำเภอเชียงคำ พบว่าผังบริเวณบ้านส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายกับผังบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนาที่จูเหลียงเหวินได้กล่าวถึงไว้ โดยมีตัวอย่างบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ 3 หลังดังนี้

● นายยอด หอมหวาน ตำบลเชียงบาน หมู่บ้านเชียงบาน

บ้านหลังนี้ตั้งอยู่เกือบตรงกลางพื้นที่ และมีการแบ่งพื้นที่ด้านหน้าบางส่วนเพื่อการปลูกสร้างเรือนใหม่ ทางเข้าอยู่ทิศตะวันออก เมื่อเดินเข้ามาจะพบบันไดขึ้นเรือน ในบริเวณนี้เป็นพื้นที่เปิดโล่ง บ่อน้ำอยู่ทางด้านทิศเหนือ ห้องน้ำ เพิ่งเก็บของ และเล้าไก่อยู่ทางด้านทิศตะวันตก ซึ่งจะตอบรับกับพื้นที่ใช้สอยคือพื้นที่ทำครัวและซักล้างของบ้าน ระบบการใช้น้ำกระทำโดยการติดตั้งปั้มน้ำและเดินท่อเข้าสู่ตัวเรือนและห้องน้ำ ในบริเวณทิศตะวันตกนี้จะมีพืชพรรณที่ใช้สำหรับการบริโภค จำพวกไม้ที่ไว้รับประทาน ได้แก่ มะม่วง มะขาม กล้วย สับปะรด อ้อย ลำไย พืชสวนครัว ได้แก่ ขิง ข่าตะไคร้ และด้านในสุดของพื้นที่ปลูกไม้รวกไว้เป็นแนวแสดงขอบเขตและกันการพังทลายของดินเพราะด้านหลังบ้านติดกับลำน้ำ

ภาพที่ 3-1 ผังบริเวณบ้าน นายยอด หอมหวาน ตำบลเชียงบาน หมู่บ้านเชียงบาน

ภาพที่ 3-2 (ซ้าย) ภาพภายนอกบริเวณบ้าน ไม้รวกไม้ขัดและซึ่งถูกรื้อบดอัดก่อนกรีตของบ้านหลังอื่นขนานบอยู่ทั้งสองด้าน

จากภาพ 3-3 จะเห็นได้ว่าตำแหน่งของห้องน้ำจะถูกซ่อนอยู่หลังบ้าน สนามหญ้าที่เกิดขึ้นในบริเวณบ้านเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ไม่ได้ตั้งใจปลูกเพื่อคลุมดิน หรือเพื่อความสวยงามแต่อย่างใด และไม่พบไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ที่ไม่มีประโยชน์เพื่อการบริโภคในบริเวณบ้าน

ภาพที่ 3-4 บ่อน้ำที่ปิดฝาทิ้งอย่างมิดชิด เพราะปัจจุบันใช้บ่อน้ำ

ภาพที่ 3-3 (บน) ภาพภายในบริเวณบ้าน

ภาพที่ 3-4 (ซ้าย) ภาพบ่อน้ำ

ภาพที่ 3-5 (กลาง) ภาพชานทางขึ้นบันได

ภาพที่ 3-6 (ขวาบน) ภาพแนวไม้รวก

ภาพที่ 3-7 (ขวาล่าง) ภาพลำน้ำด้านทิศตะวันตก

แทนการตักน้ำ ส่วนภาพที่ 3-5 เป็นภาพในบริเวณทางขึ้นเรือนมักจะมีการปลูกไม้ดอกเพื่อใช้ในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ภาพที่ 3-6 และ 3-7 แสดงแนวไม้รวกหลังบ้านที่ปลูกเพื่อประโยชน์ใช้สอยในงานหัตถกรรม ทำสิ่งปลูกสร้าง แสดงอาณาเขตของบ้าน และช่วยป้องกันการพังทลายของดิน

• นายคำ ศรีคำ ตำบลเวียง หมูบ้านลำ

ทางเข้าบ้านตั้งอยู่ทางทิศใต้เมื่อเข้ามาจะพบกับบ่อน้ำอยู่บริเวณมุมด้านหน้าทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของบ้าน ซึ่งระบบการใช้น้ำกระทำโดยการติดตั้งบ่อน้ำและเดินท่อเข้าสู่เรือนชั้นบนและห้องน้ำใต้เรือนซึ่งตั้งอยู่ฝั่งทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเรือน จะเห็นว่าห้องน้ำกับบ่อน้ำจะอยู่ในมุมทแยงตรงข้ามกัน (ดูภาพที่ 3-8 ประกอบ) อย่างไรก็ตามในส่วนใช้สอยของเรือน ห้องครัวและพื้นที่ชานซักล้างยังคงอยู่ในตำแหน่งทิศตะวันตกเช่นเดิม

ถึงแม้ว่าทางเข้าบ้านหลังนี้ไม่ได้อยู่ทางด้านทิศตะวันออก แต่ตำแหน่งบ่อน้ำก็อยู่ในตำแหน่งที่สามารถมองเห็นได้จากทางเข้า ส่วนตำแหน่งของห้องน้ำจะถูกกำหนดให้อยู่ในส่วนของทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นตำแหน่งใกล้เคียงกับห้องนอนหรือทิศหัวนอน (ก็สื่อก็ถือว่าทิศตะวันออกเป็นทิศมงคล โดยห้องน้ำจะวางกีดเขาไปด้านใน หรือก่อนไปทางด้านหลังของบ้าน

ภาพที่ 3-8 ผังบริเวณบ้าน นายคำ ศรีคำ
ตำบลเวียง หมู่บ้านลำ

ภาพที่ 3-9 (ซ้าย) ภาพทางเข้าด้านหน้า
บ้าน

ภาพที่ 3-10 (ขวา) พื้นที่ใช้สอยหน้าบ้าน

ภาพที่ 3-9 แสดงทางเข้าด้านหน้าบ้านไร่ไร่ไม้ไผ่เป็นตาราว
สี่เหลี่ยม (ไร่ตาแสง) และปลูกไม้เลื้อยบนรั้ว ส่วนภาพที่ 3-10 แสดงลาน
หน้าบ้านหรือช่อง เป็นพื้นที่ใช้สอยสาธารณะ ไร่ตากผ้า มีองค์ประกอบ
เสริมคือแคร่ ในพื้นที่นี้ปลูกพืชสวนครัวเช่น มะเขือ กระเพรา และไม้ผล
เช่น มะม่วง ลำไย

ภาพที่ 3-11 (ซ้าย) ภาพหน้า
ภาพที่ 3-12 (ขวา) ภาพหน้า

หอมี มักจะตั้งอยู่ในบริเวณทิศตะวันออกเท่านั้น หอมีของบ้าน
หลังนี้มีลักษณะเหมือนบ้านหลังเล็กมี 4 เสา ทำด้วยไม้ มุงหลังคาด้วย
สังกะสี ตั้งสูงขึ้นมาจากระดับพื้นดินประมาณ 160 เซนติเมตร เป็นที่สถิต
ของวิญญาณบรรพบุรุษซึ่งสืบทอดผ่านทางผู้หญิง สภาพแวดล้อมบริเวณ
หอมีนั้นมักจะสร้างขอบเขตปิดล้อมเพื่อแสดงอาณาเขตของพื้นที่ (ภาพที่
3-12)

[illegible]

ทางเข้าบ้านตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก เมื่อเข้ามาจะพบกับบ่อน้ำ บริเวณด้านทิศใต้ของบ้านสามารถมองเห็นได้จากทางเข้าบ้าน ซึ่งระบบการใช้น้ำกระทำโดยการติดตั้งปั้มน้ำและเดินท่อน้ำสู่ตัวเรือนชั้นบนเพื่อใช้ในบริเวณสวนซักล้าง และห้องน้ำ-ส่วนที่อยู่ทางทิศตะวันตก มีฉาโล่อยู่ทางทิศเหนือซึ่งเป็นฉาฝั่งตรงข้ามกับบ่อน้ำ

ภาคที่ 3-15 (รวม) พื้นที่ใต้ขอบทะเลบ้าน

บริเวณลานหน้าบ้านจะใช้เป็นพื้นที่ใช้สอยสาธารณะใช้รับแขก โดยจะวางแคร่ไว้ โต๊ะเก้าอี้ในบริเวณนี้ มีการปลูกไม้ดอกเช่น ดอกเข็ม กุหลาบ ไม้ผลเช่น มะกอก พืชประดับ เช่น หมากผู้หมากเมีย และพืชสวนครัว เช่น มะเขือ และกระเพรา มีการตากใบตองกลางแดดเพื่อให้ใบตองมีความอ่อนตัวสามารถนำไปห่อขนมข้าวต้มเกลือก (ดูภาพที่ 3-15 ประกอบ)

ภาพที่ 3-16 (ซ้าย) พื้นที่ซั๊กล้างและเตรียมของทำขนม

ภาพที่ 3-17 (ขวา) พื้นที่เตรียมทำขนม

เจ้าของบ้านเป็นเกษตรกร มีอาชีพเสริมคือทำขนม "ข้าวต้มเกลือก" ส่งขายในตลาด บริเวณพื้นที่บ่อน้ำเป็นรูปพื้นที่สำหรับซั๊กล้าง และเป็นพื้นที่สำหรับเตรียมขนม โดยจะปลูกต้นเตยเพื่อใช้ประโยชน์ในการทำขนม และปลูกต้นวาสนา โกสน เป็นไม้ประดับ และปลูกต้นไผ่เพื่อประโยชน์ใช้สอยในด้านเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ (ภาพที่ 3-16 และ 3-17)

3.1.2 สภาพแวดล้อมของผังบริเวณบ้านพื้นที่ถิ่นไทลื้อ

อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ไสว เชื้อสะอาด (2538: 24) ได้วิเคราะห์ว่าสังคมไทลื้อเป็นสังคมเกษตรกรรมเช่นเดียวกับล้านนาโดยสภาพแวดล้อมของบริเวณบ้านล้านนามีลักษณะคือ (วิวัฒน์ เตมีพันธ์, 2539)

ช่วงบ้าน ภายในบริเวณบ้านจะมีลานกว้าง ลักษณะเป็นลานดินกวาดเรียบ ใช้เป็นลานเด็กเล่น ลานตากพืชผลทางการเกษตร ลานเชื่อมทางสัญจรหรือทางเข้าอาคาร เป็นลานประกอบพิธีและงานต่างๆ

- ขอบริมช่วง จะปลูกไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ส่วนมากเป็นไม้ผลประดับด้วยกล้วยไม้พื้นเมืองซึ่งนำมาจากป่า ได้แก่ เอื้องผึ้ง คำสาย ฟ้ามุ่ย สามปอย จะออกดอกบานช่วงสงกรานต์

- ขอบริมของรั้วบ้าน จะปลูกไม้บังลม และนำมาจักสาน นำมาใช้ประกอบตัวเรือน ส่วนมากใช้รับประทานและย้อมผ้า มะพร้าวก็จะนำมาใช้เป็นส่วนประกอบของงานหัตถกรรม เครื่องดนตรี และใช้ประกอบอาหาร

- ลานหน้าบ้าน นิยมปลูกไม้ยืนต้นที่ให้ออก เช่น หางนกยูงไทย (ดอกชอมพอ) ไม้พุ่ม เช่น ดอกพุด ดอกมะลิ

จากองค์ประกอบและลักษณะของสภาพแวดล้อมบริเวณบ้านลำาน
หาดังกล่าว มีความคล้ายคลึงกับบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ คือ

ภาพที่ 3-18 (ซ้าย) พื้นที่บริเวณบ้าน ใน
อ.เวียง หมู่บ้านลำ

ภาพที่ 3-19 (ขวา) พื้นที่บริเวณบ้านของ
นางตา หังดี หมู่บ้านหนอง ค.ฝายกวาง

ภาพที่ 3-20 (ซ้าย) พื้นที่บริเวณบ้านของ
นายคำ ศรีคำ หมู่บ้านลำ

ภาพที่ 3-21 (ขวา) พื้นที่บริเวณบ้านของ
นายสมเพชร มั่งคาสาด หมู่บ้านแพด
ด.เวียงบ้าน

ภาพที่ 3-22 พื้นที่บริเวณบ้าน มีมุกหนึ่งเป็น
ที่ตั้งหอผีของ นางแสง กองหนอง หมู่บ้าน
พยวณ อ.พยวณ

ลักษณะของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อส่วนใหญ่จะอยู่ติดกับตัวเรือน มีแคร่
ไว้สำหรับนั่งพักผ่อนหรือทำางานหัตถกรรม มีลักษณะเป็นลานดินเปิดโล่ง
และมีแนวความถี่ในการปลูกพืชพรรณเหมือนข่วง แบบล้านนา บางครัว
เรือน (พบ 3 ใน 31 ครัวเรือน) มีมุกหนึ่งของข่วงบ้านที่ข่วงจะยื่นออกมาเป็น
ที่ตั้งหอผีสำหรับไหว้ผี ในกรณีนี้ที่ครอบครัวย้ายและเจริญอายุที่ของตนได้มีไม่
ตรงกับปีที่หอผีบ้านของข่วงบ้าน ครบครันได้ซึ่งเป็นตัวแทนก็จะหอผี
ในบริเวณข่วง

ภาพที่ 3-23 (ซ้าย) ไม้ไผ่ในพื้นที่ช่วงบ้านของนายสมเพชร มั่งคั่งลาด หมู่บ้านแพดต.เชียงบาน

ภาพที่ 3-24 (ขวา) ไม้ไผ่ในพื้นที่ช่วงบ้านของนายอุ้น วงศ์ราษฎร์ หมู่บ้านหนองด.ฝ่ายกลาง

ภาพที่ 3-25 (ซ้าย) ไม้ไผ่ในพื้นที่ช่วงบ้านของนางแสงคำ ใจกล้า หมู่บ้านทุ่งมอกต.เชียงบาน

ภาพที่ 3-26 (ขวา) ไม้ไผ่ในพื้นที่ช่วงบ้านของนางแสงคำ ใจกล้า หมู่บ้านทุ่งมอกต.เชียงบาน

ภาพที่ 3-27 (ซ้าย) การใช้สมไก่ป้องกันไก่กินผักสวนครัวในพื้นที่ช่วงบ้านของนางนวล ประวีญ หมู่บ้านหยวนต.หยวน

ภาพที่ 3-28 (ขวา) แผงไม้ไผ่สานเพื่อป้องกันไก่มากินผักสวนครัวในพื้นที่ช่วงบ้านของนายจอมแสง ใจวังโลก หมู่บ้านทุ่งมอกต.เชียงบาน

นอกจากนี้บริเวณช่วงบ้านพื้นดินไถล้อยังมี "ไม้ซี่" หรือไม้ที่ปักไว้ป้องกันสัตว์ เช่น ไก่ สุนัข ไม่ให้มาทำลายพืชที่ปลูก ซึ่งไม้ซี่มีหลากหลายลักษณะ เช่น ทำจากกิ่งไม้ ซี่ไม้ไผ่ (ดูภาพที่ 3-23, 3-24, 3-25, 3-26, 3-27 ประกอบ) ถ้าสวนครัวมีพื้นที่มาก ก็จะใช้ซี่ไม้ไผ่สานเป็นแผงตาตาราง หรือใช้ตาข่ายกันรอบพื้นที่สวนเพื่อป้องกันสัตว์เข้าไปรบกวนพืชสวนครัวที่ปลูกอยู่ (ดูภาพที่ 3-28, 3-29)

ภาพที่ 3-29 ตัวอย่างการป้องกันไก่กินผักสวนครัวด้วยตาข่ายในพื้นที่ช่วงบ้านของนายกอง กานัน หมู่บ้านแวนต.น้ำวน

รั้ว

รั้วบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ มีทั้งทำจากไม้ไผ่แบบเดิม 3 ชนิด คือ

- รั้วสลาบ ใช้บริเวณแนวด้านข้างและแนวด้านหลังบ้าน ลักษณะเป็นไม้ไผ่ขัดแตะตามแนวตั้งขีตขีตเป็นลายมองไม่ทะลุรอด
 - รั้วตาแสง ใช้กันระหว่างบ้าน มีลักษณะเป็นไม้ไผ่ขัดเป็นตาราง สี่เหลี่ยมโปร่งตา
 - รั้วตั้งป้อง รั้วชั่วคราว ใช้ไม้รวกกล้าเล็กมาเสียบเรียงกันในแนวนอนระยะห่างคืบกว่ากับเสาไม้เนื้อแข็ง บริเวณรั้วนิยมปลูกไม้เลื้อยและไม่พุ่มเตี้ย (ส่วนใหญ่เป็นไม้ที่ใช้รับประทานได้ เช่น บวบ ตำลึง) ปัจจุบันบางครั้งเรือนปลูกต้นชาเป็นรั้วโดยปลูกเป็นพุ่มแน่นแล้วตัดแต่ง
- ปัจจุบันมีการนำวัสดุสมัยใหม่มาใช้ทำรั้วและประตูรั้วมากขึ้น เช่น คอนกรีต บล็อกซีเมนต์ อิฐ เหล็ก

ภาพที่ 3-30 (ซ้าย) รั้วต้นชา (นางแสงคำ ใจกล้า หมู่บ้านทุ่งมอก ต.มัยขาม)

ภาพที่ 3-31 (ขวา) รั้วต้นชาและประตูรั้ว ทำด้วยไม้ไผ่ (นายอุ้น วงศ์ราษฎร์ หมู่บ้านหนอง ต.ฝ่ายกวาง)

ภาพที่ 3-32 (ซ้าย) รั้วตาแสงต่อชนด้วย รั้วสลาบ (หมู่บ้านต้า ต.เวียง)

ภาพที่ 3-33 (ขวา) รั้วตั้งป้องประตูกันทำ ด้วยไม้ไผ่ (นางดา หังสี หมู่บ้านหนอง ต.ฝ่ายกวาง)

ภาพที่ 3-34 (ซ้าย) รั้วเสาคอนกรีตคาด ด้วยไม้ไผ่

ภาพที่ 3-35 (ขวา) รั้วสลาบ

นางดา หังสี หมู่บ้านหนอง ต.ฝ่ายกวาง

ภาพที่ 3-36 (ซ้าย) ประตูรั้วและรั้วสลาบ
เปิดเชื่อมต่อกับพื้นที่เกษตรกรรม

ภาพที่ 3-37 (ขวา) รั้วอิฐก่อและบล็อก
คอนกรีต (นายธงชัย โจจิตสาหกุล
หมู่บ้านห้วยวน ต.ห้วยวน)

ภาพที่ 3-43 (ซ้าย) รั้วและทางเชื่อม
ระหว่างบ้าน 1

ภาพที่ 3-44 (ขวา) รั้วและทางเชื่อม
ระหว่างบ้าน 2

ถึงแม้ในปัจจุบันจะมีการใช้วัสดุสมัยใหม่ทำรั้ว แต่รั้วก็ทำหน้าที่
เพียงแบ่งขอบเขตบริเวณบ้าน โดยยังมีช่องทางเปิดไปมาหาสู่ระหว่าง
เพื่อนบ้านได้

บ่อน้ำ

บริเวณบ่อน้ำปลูกไม้ล้มลุก ไม้พุ่มคลุมดินที่สามารถรับประทาน
ได้ เช่น ปลิง (ชะพลู), หอมด่วน (สะระแหน่) ผักไผ่ ในบริเวณบ่อน้ำบาง
ครั้งจะพบที่อาบน้ำ (ตอมน้ำ) มีลักษณะเป็นกำแพงบังสายตาโดยรอบมี
มุมหนึ่งเป็นทางเข้าโดยมีพื้นที่ใช้อาบน้ำตรงกลาง

ภาพที่ 3-38 (ซ้าย) บ่อน้ำ (นายจอมแสง
ใจวังโลก หมู่บ้านทุ่งมอก ต.เชียงบาน)

ภาพที่ 3-39 (ขวา) ที่อาบน้ำ (นายดี
หอมนาน หมู่บ้านแพด ต.เชียงบาน)

ลำเหมือง

ชาวบ้านจะไม่ระบายน้ำเสียลงลำเหมือง เพราะใช้ในการทำ
กสิกรรม นิยมปลูกพืชริมลำเหมืองเพื่อความสวยงาม และใช้บริโภค

ภาพที่ 3-40 (ซ้าย) ทาน้ำ (หมู่บ้านลำต.เวียง)

ภาพที่ 3-42 (ขวา) ลำเหมืองสาธารณะมองเห็นศาลาพักผ่อน (หมู่บ้านทุ่งมก) ต.เวียงบาน)

องค์ประกอบย่อยอื่นๆ

ภายในบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ ยังมีองค์ประกอบย่อยอื่นๆ ที่แสดงให้เห็นภูมิปัญญาที่จะพึ่งพาตนเอง มีการนำวัสดุธรรมชาติหรือมีการผสมผสานระหว่างวัสดุธรรมชาติกับวัสดุสมัยใหม่

ภาพที่ 3-45 ก้อนเสาที่ทำจากก้อนหิน 3 ก้อน และแม่เตาไฟในเรือนที่ทำจากดินเหนียวลัดถนน (เรือนตัวอย่าง หมู่บ้านหนอง ต.ผ่ายกวาง)

ภาพที่ 3-46 เตาไฟนอกบ้านใช้หลักการเดียวกับก้อนเสา (บ้านนาฮ่อน วงศ์ราษฎร์ หมู่บ้านหนอง ต.ผ่ายกวาง)

ภาพที่ 3-47 ใบกวาดสำหรับกวาดใบไม้ (นายคำ ศรีคำ หมู่บ้านลำ ต.เวียง)

ภาพที่ 3-48 ที่โหนน้ำไก่ (นายสอน อินทร์คำ หมู่บ้านนิเวศพัฒนา ต.ผ่ายกวาง)

ภาพที่ 3-49 (ซ้าย) เครื่องคั้นน้ำอ้อยทำด้วยไม้ เดิมใช้แรงวัวควายในการขับเคลื่อน (งานสืบสานตำนานไทลื้อ วัฒนธรรม ต.ผวยวน)

ภาพที่ 3-50 (ขวา) น้ำอ้อยที่ได้จากเครื่องคั้นน้ำอ้อย

รูปด้านซ้าย และขวาเป็นตัวอย่างเครื่องคั้นน้ำอ้อยที่ทำจากไม้ของไทลื้อ งานสืบสานตำนานไทลื้อ วัฒนธรรม ต.ผวยวน 8 มีนาคม 2546

3.1.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการของผังบริเวณบ้าน พื้นที่นไทลื้อ

จากการสำรวจพบว่า การรวมตัวกันของชุมชนหมู่บ้านพื้นที่นไทลื้อ อ.เชียงคำ ได้สะท้อนถึงความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน 3 ด้านคือ ด้านอาชีพที่ต้องพึ่งพาเกษตรกรรม ด้านความผูกพันระหว่างเพื่อนบ้าน และด้านกิจกรรมของชุมชน

1. การเพาะปลูก
 - การทำนา (สังคมเกษตรกรรม)
 - ไม้ที่ใช้สำหรับงานหัตถกรรม และที่อยู่อาศัย
 - ไม้ผล
 - พืช (สมุนไพร / สวนครัว)
 - ไม้ประดับ (ความเชื่อ / สมัยนิยม)
2. ระบบเครือญาติ
 - การใช้นามสกุลร่วมกันของชุมชน
 - การแบ่งขอบเขต และการใช้พื้นที่ในระบบเครือญาติ
3. กิจกรรมของชุมชน
 - กิจกรรมนันทนาการ
 - กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ และการเมือง
 - พิธีกรรมทางพุทธศาสนา
 - พิธีกรรม และประเพณีความเชื่อของชุมชน

ปัจจุบันได้มีปัจจัยต่างๆ ที่เข้ามากระทบทำให้สภาพแวดล้อมของเรือนหรือผังบริเวณเปลี่ยนแปลงไป คือ เป็นรูปทรงเรขาคณิตมากขึ้น เพื่อให้ง่ายต่อการสำรวจวัดและแบ่งพื้นที่

1. ปัจจัยทางด้านการครอบครองที่ดิน เนื่องจากการขยายตัวของครอบครัวทำให้ต้องมีการแบ่งโฉนดทำให้รูปทรงของผังบริเวณเปลี่ยนไป และส่งผลไปถึงการตัดถนนที่มีลักษณะเรขาคณิตตรงไปตรงมาด้วยเช่นกัน

2. ปัจจัยทางด้านการพัฒนาสาธารณูปโภค ถนนทำใหม่ด้วยวัสดุสมัยใหม่จะมีระดับสูงกว่าที่ดิน และถนนบางเส้นก็ไม่มีทางระบายน้ำ ส่งผลให้น้ำฝนระบายลงสู่บริเวณที่พังกายสองข้างถนน

3. ปัจจัยทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพที่นอกเหนือจากการเป็นเกษตรกร ส่งผลให้เกิดการใช้สอยพื้นที่ที่ต่างออกไป เช่น มุมหนึ่งของผังบริเวณด้านหน้าบ้านถูกสร้างเป็นร้านค้า ไข่มุมหนึ่งของช่วงบ้านเป็นที่เตรียมและทำขนมไปขายที่ตลาด รวมทั้งสุนทรียภาพและค่านิยมตามสมัยในเรื่องการใช้วัสดุสมัยใหม่ เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ทำรั้วด้วยคอนกรีต มีระบบปั๊มน้ำ ทำให้พื้นที่อาบน้ำในบริเวณบ้านเหลือให้น้อยลงเพราะย้ายไปใช้บนเรือน เป็นต้น

3.2 สภาพแวดล้อมของเรือนและผังบริเวณของบ้าน พื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา

แคว้นสิบสองปันนา (Xishuangbanna) เขตปกครองพิเศษของ
ไทลื้อ ตั้งอยู่ชายแดนใต้สุดของประเทศไทยในมณฑลยูนนาน จุดสูงสุด
เหนือระดับน้ำทะเล 2,429 เมตร ต่ำสุดเหนือระดับน้ำทะเล 477 เมตร ได้
รับอิทธิพลมรสุมจากมหาสมุทรอินเดียทางทิศใต้ มีภูเขาสูงทางด้านทิศ
ตะวันออก และได้รับลมหนาวจากทิศตะวันตกและทิศเหนือ ทำให้ภูมิ-
อากาศแบบเขตร้อนมีความชื้นสูง อุณหภูมิเฉลี่ย 21 องศาเซลเซียส
มีเมืองจิ่งหง (Jinghong) เป็นเมืองหลวงเดิมชื่อ Cheli มีความหมายตาม
ภาษา "ไต" (Dai) ว่า The city of dawn / The daybreak city หรือเมือง
อรุณรุ่งคนไทยจึงเรียกชื่อเมืองนี้ว่า "เชียงรุ่ง" เพราะเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ทาง
ทิศเหนือของเส้นศูนย์สูตรของโลก คือ 23 องศา 27 ลิปดา และอยู่ในที่สูง
จึงได้รับแสงอาทิตย์อย่างเต็มที่ทำให้มีเวลากลางวันนานกว่าที่อื่นๆ ใน
ประเทศจีน

3.2.1 ภูมิทัศน์ชุมชนแคว้นสิบสองปันนา

จากตำแหน่งที่ตั้งตลอดจนสภาพภูมิอากาศทำให้พื้นที่แคว้นสิบสอง
ปันนาปกคลุมไปด้วยป่าฝน มีความหลากหลายของพืชพันธุ์เป็นอันดับ 3
และมีพื้นที่ป่ามากเป็นอันดับที่ 4 ของประเทศ อีกทั้งยังเป็นถิ่นที่อยู่อาศัย
ของนกยูงจำนวนมาก นกยูงจึงถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของความสวยงามและ
ความโชคดี เราจึงสามารถเห็นการใช้รูปจำลองนกยูงเป็นส่วนประดับตกแต่ง
สิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น ชุมทางเข้าหมู่บ้าน วัด และบ้าน นอกจากนั้น
การอุปมาอุปไมยสีหางนกยูงที่มีจุดสีเข้มขนาดใหญ่และเล็กเรียงตัวและถูก
ล้อมด้วยสีเขียว เหมือนกับผืนหมู่บ้านไทลื้อที่มีการเรียงตัวและจุด
ตำแหน่งของ วัด ที่อยู่อาศัย ที่ถูกล้อมด้วยต้นมะพร้าว ปาล์ม และไม้ยืน
ต้นสีเขียวสด

ภาพที่ 3-51 สภาพแวดล้อมหมู่บ้านในแคว้นสิบสองปันนา

ไทลื้อมีความเคารพต่อน้ำ เพราะน้ำคือทรัพยากรพื้นฐานของทุก
ชีวิต ตามตำนานของไทลื้อ Bata Maga Peng Shangluo ซึ่งเป็นผู้สร้าง
สรรพสิ่งได้รวบรวมน้ำกับวัตถุและธาตุต่างๆ เพื่อสร้างโลก น้ำจึงเป็นต้น
กำเนิดของทุกสิ่งบนโลก ดังเกิดได้จากทางด้านหน้าหรือด้านหลังของหมู่บ้าน
ในชนบทจะมีการจัดสร้างหอน้ำ (Well tower) เป็นสถาปัตยกรรม
สร้างครอบบ่อน้ำประจำหมู่บ้านตามความเชื่อเพื่อให้ได้รับพรและการปก

ป้องกันเทพเจ้า Nan Tuo Na Ni และเพื่อป้องกันผ่นละอองและแมลง น้ำในหอน้ำใช้สำหรับบริโภคและใช้รดใช้สาดในช่วงสงกรานต์ซึ่งเป็นเทศกาลปีใหม่ของไทลื้อที่มีขึ้นกลางเดือนเมษายนของทุกปี ไทลื้อใช้ระบบเหมืองฝายในการเพาะปลูก และการอุปโลกเช่นเดียวกับชาวล้านนา

จากการพึ่งพาธรรมชาติ หากินกับป่าจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ไทลื้อจึงให้ความเคารพต้นไม้ใหญ่ เนื่องจากขนาดและรูปทรงที่ใหญ่ เป็นที่อยู่อาศัย ที่พึ่งพา และปกป้องสัตว์ที่มากอาศัยให้พ้นจากอันตรายต่างๆ ทั้งแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ป่า กว้าง (*Ficus altissima*) หรือ Council tree เป็นต้นไม้ในตระกูลไทรที่มีคุณสมบัติดังที่กล่าวมาจึงได้มีการสักการะ และเรียกกว้างว่าเป็น One-tree forest หมายถึงต้นไม้ป่าด้วยขนาดลำต้นและทรงพุ่มที่มีขนาดใหญ่ รวมถึงรากอากาศที่ทอดลงสู่ดินกลายเป็นลำต้นเสริม บนทรงพุ่มยังมีกล้วยไม้ มอส ไลเคน ดังว่าต้นไม้ต้นเดียวที่มีความเป็นป่าในตัวเอง นอกจากนี้หากมองในแง่การจัดสวนสามารถเรียกสวนประเภทนี้ว่าเป็น Gardens in the air

ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ (Holy tree) หรือต้นโพธิ์ (*Ficus religiosa*) เป็นต้นไม้ที่ใช้ปลูกในบริเวณวัดและหมู่บ้าน เพื่อความเป็นสิริมงคลและใช้สำหรับสักการะ โดยเชื่อว่าเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ในสมัยโบราณมีกฎหมายของไทลื้อว่า "หากใครโค่นต้นโพธิ์ลง ลูกของผู้ที่โค่นต้นโพธิ์จะถูกลงโทษเป็นทาสในวัด"

บริเวณที่มีต้นไม้ใหญ่จะเป็นที่รวมตัวพบปะพูดคุยของผู้คนในหมู่บ้าน ใช้เป็นที่หลบร้อน ทำเครื่องจักรสาน เป็นที่วิ่งเล่น และที่นัดพบร้องรำทำเพลงของหนุ่มสาวในตอนเย็น และเป็นที่หมายตาของหมู่บ้าน ตามความเชื่อของชาวสิบสองปันนา มีต้นไม้ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธคือไม้ยืนต้น 5 ชนิด (หมายรวมถึง Council tree และ Holy tree) และไม้ดอก 6 ชนิด

ภาพที่ 3-52 นกยูงในสวนสาธารณะ
แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 3-53 หอน้ำหน้าทางเข้าหมู่บ้าน
(ที่มา http://www.kepu.ac.cn/english/banna/folk/fol408_02b_pic.html)

ภาพที่ 3-54 (ซ้าย) การให้ความเคารพต้นไม้ใหญ่ 1

(ที่มา <http://www.kepu.ac.cn/english/banna/folk/fol402.html>)

ภาพที่ 3-55 (ขวา) การให้ความเคารพต้นไม้ใหญ่ 2

ที่มา <http://www.kepu.ac.cn/english/banna/folk/fol403.html>

ไม้ดอกหนึ่งในหกชนิดที่ถูกนำมาใช้เป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมในวัดคือ Hairyfruit musella, Golden lotus หรือ dwarf lotus (*Musella lasiocarpa*) ดอกไม้ชนิดนี้อยู่ในวงศ์กล้วยพบบททางทิศตะวันตกเฉียงใต้บนภูเขาสูงของมณฑลยูนนาน ดอกไม้ชนิดนี้ถือว่าเป็น

ตัวแทนของนางฟ้าองค์ที่ 7 เพราะเวลาพูดจะมีดอกไม้ชนิดนี้อยู่ในปาก เป็นนางฟ้า แห่งความมีเสน่ห์และความกรุณา ดอกไม้ชนิดนี้เป็นสัญลักษณ์ แห่งความ เป็นมงคลและสุคติ

ภาพที่ 3-56 (ซ้าย) Hairyfruit musella 1
ที่มา [http://natureproducts.net/
Forest_Products/Bananas/
musella.html](http://natureproducts.net/Forest_Products/Bananas/musella.html)

ภาพที่ 3-57 (ขวา) Hairyfruit musella 2
ที่มา [http://natureproducts.net/
Forest_Products/Bananas/
musella.html](http://natureproducts.net/Forest_Products/Bananas/musella.html)

ในปี คศ.1904 ประเทศจีนได้นำต้นยางจากประเทศบราซิลมาปลูก ต่อมาปี คศ.1952 Premier Zhou Enlai ได้นำต้นยางมาปลูกที่เมืองจิงหง นับเป็นจุดเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของแคว้นสิบสองปันนา ทั้งในเรื่องสีของต้นไม้ทางทัศนภาพ เนื่องจากยางเมื่ออายุ 3 ปีขึ้นไปจะผลัดใบในช่วงฤดูแล้ง อีกทั้งการขุดและกมดินเพื่อการปลูกยางยังทำให้ภูมิ-ลักษณะของพื้นที่เปลี่ยนไปจากเดิม

ภาพที่ 3-60 สภาพป่าต้นยางในแคว้นสิบสองปันนา

3.2.2 ลักษณะการวางผังบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา

เนื่องจากสังคมของไทลื้อเป็นสังคมเกษตรกรรม ลักษณะภูมิทัศน์ของหมู่บ้านไทลื้อในเรื่องของสีจะกลมกลืนกับธรรมชาติเพราะบ้านสร้างจากวัสดุจากธรรมชาติและไม่ทาสี จะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มตั้งอยู่บนเนินสูงกว่าพื้นที่ทำกิจกรรมหรือพื้นที่นาซึ่งจะอยู่รอบๆ ขอบเขตของหมู่บ้าน การแสดงอาณาเขตของหมู่บ้านจะใช่มั้ยี่นดินเป็นแนวแสดงขอบเขตของหมู่บ้าน บริเวณทางเข้าออกหมู่บ้านแสดงโดยการใช้ภูมิประติมากรรม

กำหนด ในบางหมู่บ้านจะพบว่ามิดินไม้ใหญ่อยู่ในบริเวณนี้ด้วย ถัดจากพื้นที่นาออกไปจะเป็นที่ราบเชิงเขาที่ปลูกเป็นสวนยาง สวนผลไม้ ปาล์ม หรือป่าไม้ ถัดจากนั้นเป็นพื้นที่ป่า หมู่บ้านส่วนใหญ่จะใช้ห้องน้ำ (ชาวไทลื้อเรียกห้องน้ำว่า คุ่มเว็ด) สาธารณะร่วมกันโดยจัดสร้างห่างจากแหล่งน้ำที่ใช้อุปโภคบริโภค โดยทั่วไปจะไม่มีการปลูกต้นไม้ในบริเวณห้องน้ำ

ภาพที่ 3-61 ผังบริเวณระดับหมู่บ้าน (หมู่บ้านโรงฉิม เมืองสา ในแคว้นสิบสองปันนา)

ลักษณะโดยทั่วไปของผังบริเวณของบ้านไทลื้อในอดีต จะกำหนดตำแหน่งเรือนอยู่ตรงกลางของพื้นที่มีรั้วไม้ไผ่ล้อมรอบ และปลูกไม้ผลในบริเวณบ้าน ปัจจุบันในบางหมู่บ้านจะสร้างรั้วด้วยอิฐแทนไม้ไผ่ ในสวนของต้นไม้ที่ปลูกในบริเวณบ้านสวนมากจะเป็นไม้ผล พืชสวนครัว และต้นไม้ หน้าบ้านจะปลูกไม้ประดับเพื่อความสวยงามและนำไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บนเรือนในบริเวณซีกล่างจะปลูกพืชสวนครัวในภาชนะปลูก ถึงแม้ว่าจะมีการจัดระบบประปาแล้วก็ตาม แต่ปริมาณการสร้างห้องน้ำส่วนตัวไว้ใช้ตามบ้านยังมีน้อยมาก โดยทั่วไปจะใช้ห้องน้ำสาธารณะของหมู่บ้าน ไม่มีการปลูกหญ้า ดังหอม และศาลพระภูมิในบริเวณบ้าน ใต้ถุนบ้านจะเป็นพื้นดินยกระดับเพื่อป้องกันน้ำผิวดิน การระบายน้ำทั้งน้ำฝนและน้ำที่ใช้แล้วภายในบริเวณบ้านทำโดยการขุดรางน้ำ บางก็ปล่อยให้ไหลตามความลาดเอียงของพื้นที่ไปจนสุดขอบเขต ในบริเวณนี้จะปลูกพืชที่ต้องการความชื้น เช่น พืชตระกูลข่า และชะพลู เป็นต้น บางหมู่บ้านไม่มีรั้วก็จะใช้รางระบายน้ำร่วมกันโดยการกำหนดพื้นที่ซีกล่างและเลี้ยงสัตว์ใกล้กัน

จากการสำรวจภาคสนามพบว่าการพัฒนาพื้นที่ การสร้างถนน คอนกรีต กำหนดเขตที่อยู่อาศัย และระบบสาธารณูปโภคของภาครัฐ ใช้รูปแบบและโครงสร้างเดียวกันทำให้หมู่บ้านมีลักษณะคล้ายคลึงกันทุกหมู่บ้าน วิวัฒนาการของวัสดุก่อสร้าง คำนิยม การประกอบอาชีพ และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ก่อปรกับการออกกฎหมายจากภาครัฐห้ามตัดต้นไม้ เป็นปัจจัยเสริมที่ทำให้รูปแบบต่างๆ ของภูมิทัศน์เปลี่ยนไปจากลักษณะดั้งเดิม

ภาพที่ 3-58 Hairyfruit musella 3 (ใช้เป็นสวนประดับในวัด)

ที่มา http://natureproducts.net/Forest_Products/Bananas/musella.html

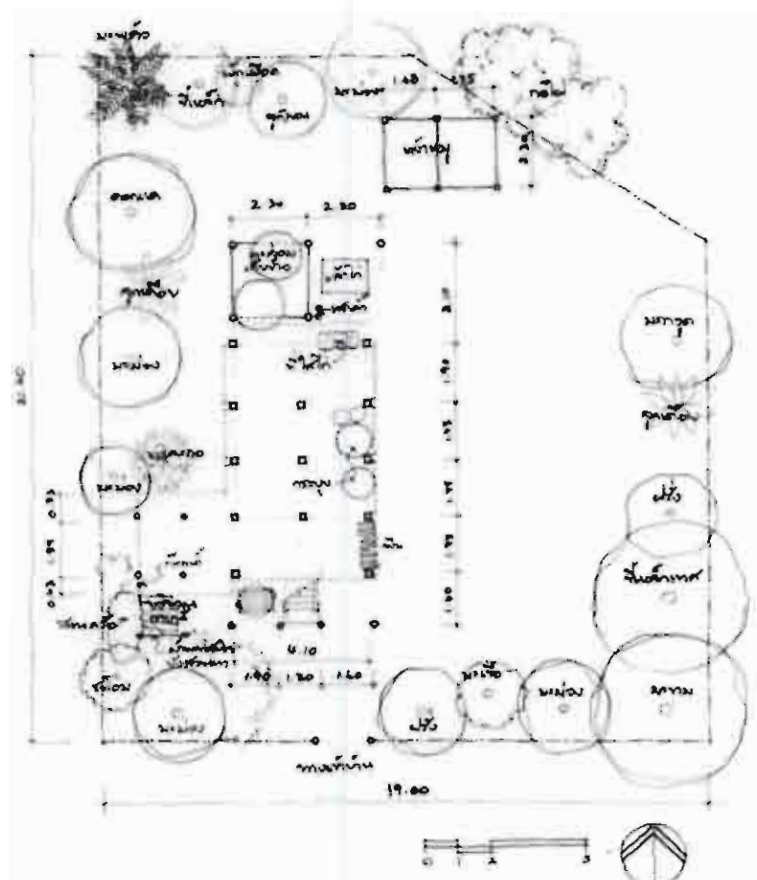
ภาพที่ 3-59 Hairyfruit musella 4

ที่มา http://natureproducts.net/Forest_Products/Bananas/musella.html

ภาพที่ 3-62 (ซ้าย) ผังบริเวณบ้านของนายแปงรอด หมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหยวน ในแคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 3-63 (ขวา) สภาพแวดล้อมในหมู่บ้านแคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 3-65 ผังบริเวณบ้านนางอุ้น หมู่บ้านป่าฝาง เมืองยาง

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2547: 399-406) ได้กล่าวถึงสภาพแวดล้อมของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาในสมัยก่อนไว้ว่า บริเวณบ้านแต่ละหลังมีเนื้อที่ระหว่าง 1 งาน ถึง 1 ไร่ ล้อมรั้วรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยม มักมีกอไม้ไผ่ กอไม้ปรัง ไม้ซาง ไม้ไร่ ขึ้นอยู่ตามริมรั้วด้านใน รั้วมี 3 แบบ (เหมือนที่ อ.เชียงคำ) คือ รั้วสลับ รั้วตาแสง รั้วคาง หรือรั้วตั้งป่อง

ต้นไม้ยืนต้นภายในรั้วบ้าน ไม่พออนามัยปลูกต้นไม้ใหญ่ๆ มีดอก ซึ่งไร้ประโยชน์ ไม่สามารถใช้เป็นอาหารได้ จะปลูกไม้ดอกเพียงต้นขนาดเล็กเอาไว้ทำบุญถวายพระ พืชที่ปลูกตามบ้านโดยทั่วไปคือ ต้นหมาก มะม่วง สมอ ขนุน ส้มจุก มะไฟ ชมพู ส้มเกลี้ยง มะนาว ฯลฯ ต้นมะพร้าว บางหมู่บ้านปลูก บางหมู่บ้านไม่ปลูก เพราะไทลื้อไม่นิยมรับประทานอาหารที่มีกะทิ

พืชล้มลุกภายในบริเวณบ้าน ได้แก่ อ้อย กล้วย มันสำปะหลัง มีสวนครัวอยู่ต่างหาก โดยอยู่ถัดไปทางหลังบ้าน ใช้ไม้ไผ่ค้ำเป็นซี่เล็กๆ ตานปักเรียงรายเป็นรั้วป้องกันไก่ เป็ด หมู ม้า วัว ควาย เข้าไปกิน ในสวนครัวปลูกผักหลายอย่าง เช่น ผักกาดเขียว ผักกาดขาว กะหล่ำปลี มะเขือยาว มะเขือขื่น พริกเขียว พริกทอง ถั่วฝักยาว ถั่วลิสงเตา พริกสด ผักชี ฯลฯ มีการยกฐานขึ้นสูงเพื่อปลูกต้นหอม ต้นกระเทียม

ตารางที่ 3-3 ตารางสรุปการวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยในผังบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อแคว้นสิบสองปันนา

	ทางเข้า	ห้อง	ป้อม	ผู้เฒ่าที่เฝ้า	ครัว	ที่เก็บของ	เกี๋ยง	ห้องน้ำ (ส้วม)	ที่อาบน้ำ
เมืองทอง									
หมู่บ้านอะเก๋									
1. นางตันปิ้ง	S			E*	N	E	N		
2. นายหนอลัง	SW			NE*	NW	SW	NW	NE	NW
หมู่บ้านเปิด									
3. นางคำนาง	S			N	W	N	EW		
เมืองหย่าน									
หมู่บ้านหัวน้ำ									
4. นายแปงออต	W		S	W*	W	W	N	W	
หมู่บ้านห้วยแจ๋									
5. นางคำดัด	S			N	W	W	W		
เมืองมวง									
หมู่บ้านปางส้าน									
6. นางคั้ง	S			N	W	E	N		S
7. นางโง่งมื่อ	S			E	W	SW	SW		S
8. นายเอ็งมุ่น	SW			W	W	N	NW	N	E
9. นายแปงออต	N			S	W	W	SE	W	W
เมืองสัว									
หมู่บ้านงิม									
10. นางมอ	N			W	SE	N	S		
หมู่บ้านนวง									
11. นางคำป้อ	E			S	W	E	W		
12. นายอู๋ คำพวง	SW			N	E	NE	S		

หมายเหตุ: N หมายถึง ทิศเหนือ
S หมายถึง ทิศใต้
E หมายถึง ทิศตะวันออก
W หมายถึง ทิศตะวันตก
NE หมายถึง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
SE หมายถึง ทิศตะวันออกเฉียงใต้
NW หมายถึง ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ
SW หมายถึง ทิศตะวันตกเฉียงใต้

* หมายถึง บึงข้าวที่ออกมาจากตัวเรือน

ตารางที่ 3-3 ตารางสรุปการวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยในผังบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อแคว้นสิบสองปันนา

	ทางเข้า	หอผี	บ่อน้ำ	ผู้ช่วยเก็บข้าว	ครัว	ที่เก็บของพื้น	ลำสัตว์	ห้องน้ำ (ส้วม)	ที่อาบน้ำ
จำนวนบ้านทั้งหมด 12 หลัง	12	0	1	12	12	13	13	4	5
N	2			4	1	3	3	1	
NE						1		1	
E	1			2	1	3	1		1
SE				1	1		1		
S	5		1	2		1	2		2
SW	3					2	1		
W	1			3	8	3	3	2	1
NW					1		2		1

หมายเหตุ: จำนวนตัวเลขของจำนวนบ้านทั้งหมด 12 หลัง บ้านบางหลังมีการใช้พื้นที่ที่เก็บของ/พื้นและลำสัตว์มากกว่า 1 ตำแหน่ง

จากตารางสามารถสรุปความสัมพันธ์ระหว่างทิศ และการวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยของผังบริเวณดังนี้

ภายในผังบริเวณของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนาจะประกอบไปด้วยบริเวณที่ตั้งของเรือน ทางสัญจร ห้องน้ำ-ส้วม บ่อน้ำ เล้าหรือคอกสัตว์ บึงข้าว มีเพียง 1 หลังเท่านั้นที่มีบึงข้าวแยกออกมาจากตัวเรือน นอกนั้นเป็นลักษณะของห้องเก็บข้าวที่อยู่ร่วมกับเรือน ในบริเวณใต้ถุนเรือนหรือบริเวณระเบียงบนเรือน

มีตำแหน่งทางเข้าบ้านมีทิศทางขึ้นอยู่กับการตั้งตำแหน่งถนนที่ผ่านบริเวณที่ดิน เช่นเดียวกับเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ จังหวัดพะเยา

เนื่องจากทิศตะวันออกเป็นทิศมงคลของไทลื้อ ครัวและลำสัตว์จะหลีกเลี่ยงการวางตำแหน่งลงในทิศนี้

จากการสำรวจไม่พบหอผีในผังบริเวณเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังใช้น้ำจากลำน้ำธรรมชาติหรือบ่อน้ำสาธารณะที่จะตั้งอยู่หน้าหมู่บ้าน และบริเวณวัดมีการแยกประเภทบ่อน้ำเพื่อการใช้บริโภคและอุปโภค จาก

การสำรวจพบเพียงหลังเดียวเท่านั้นที่มีบ่อน้ำของตนเองภายในบริเวณบ้าน (ตั้งอยู่บริเวณหน้าบ้าน) เพราะครอบครัวนี้ประกอบอาชีพทำสวนยางจึงต้องใช้น้ำในขั้นตอนทำยางดิบ

ไทลื้อแคว้นสิบสองปันนาส่วนใหญ่นิยมใช้ส้วมสาธารณะ (คุ่มเว็ด) ทำให้จำนวนห้องส้วมในเรือนมีน้อย และจำนวนที่อาบน้ำก็มีน้อยเช่นเดียวกันเนื่องจากไทลื้อจะไปอาบน้ำที่บ่อน้ำสาธารณะหรือไปอาบน้ำที่แม่น้ำ ปัจจุบันเริ่มมีการใช้ระบบประปาหมู่บ้าน ประกอบกับรัฐบาลจีนส่งเสริมให้มีการสร้างห้องส้วมขึ้นในแต่ละครัวเรือนเพื่อสุขอนามัยที่ดี และค่านิยมของคนรุ่นใหม่ที่ชอบความสะดวกสบาย จึงทำให้จำนวนห้องส้วมและที่อาบน้ำเพิ่มขึ้น

3.3 ปัจจัยที่ใช้ในการเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมของเรือนและผังบริเวณ

หากพิจารณาจากตำแหน่งการตั้งถิ่นฐานแล้ว สภาพแวดล้อมของเรือน และผังบริเวณของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อจัดเป็นองค์ประกอบของภูมิทัศน์ชนบท อันประกอบไปด้วยภูมิทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้น และภูมิทัศน์ธรรมชาติ John Perkins 2003 ได้แยกรูปแบบของปัจจัยที่ทำให้เกิดการวิวัฒนาการทางภูมิทัศน์ชนบท (Evolving rural landscapes) ไว้ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ
2. การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม
3. การเปลี่ยนแปลงด้านสภาวะทางเศรษฐศาสตร์
4. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต
5. การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร
6. การเปลี่ยนแปลงด้านการผสมผสานทางวัฒนธรรม
7. การเปลี่ยนแปลงด้านระบบการทำกิจกรรม
8. การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี
9. การเปลี่ยนแปลงด้านการค้าขายและอุตสาหกรรม

จากปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้ง 9 ประการ เมื่อนำมาวิเคราะห์เพื่อหาความสัมพันธ์กันในแต่ละหัวข้อแล้วพบว่า

ข้อที่ 1 เป็นเนื้อหาเรื่องภูมิทัศน์ธรรมชาติ

ข้อที่ 2 4 5 และ 6 เป็นเนื้อหาด้านสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบภูมิทัศน์

ข้อที่ 3 7 8 และ 9 เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับภูมิทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้น

3.3.1. สังคมและวัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ว่าด้วยเรื่องของคติความเชื่อ อุดมการณ์ในการดำเนินชีวิต (วิถีชีวิต) และภูมิปัญญาท้องถิ่น

สังคมและวัฒนธรรมของไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา

มีลักษณะของสังคมเกษตรกรรม ขนาดครอบครัวและรายได้ไม่ต่างกันมากนัก อยู่รวมกลุ่มในบริเวณใกล้ๆ กันในเครือญาติ ประกอบอาชีพด้วยการทำนา และทำสวนยางพารา นิยมใช้เครื่องจักรแทนการทำนามากกว่าการใช้สัตว์ มีการใช้เทคโนโลยีผนวกทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น และเริ่มนำระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการสมัยใหม่เข้ามาผสมผสานกับระบบเก่า บางหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เมืองถูกพัฒนาเพื่อรองรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

สังคมและวัฒนธรรมของไทลื้อ อ.เชียงคำ จ.พะเยา

มีลักษณะของสังคมเกษตรกรรม และสังคมเมืองตามระบบบริโภคนิยม ญาติพี่น้องยังคงอยู่อาศัยในบริเวณเดียวกัน มีการประกอบอาชีพที่หลากหลายกว่าที่แคว้นสิบสองปันนา ยังคงมีการทำนาอยู่บ้าง (แต่น้อยกว่าที่แคว้นสิบสองปันนา) และมีอุตสาหกรรมขนาดเล็กบางครอบครัว มีการอยู่ร่วมกันของหลายชนเผ่า

ภาพที่ 3-66 (ซ้าย) ต้นไม้ใหญ่แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 3-67 (ขวา) ต้นไม้ใหญ่บริเวณลานหน้าวัด อ.เชียงคำ จ.พะเยา

3.3.2. ภูมิทัศน์ธรรมชาติ

เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เช่น การพึ่งพาหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ของไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา

เลือกสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยใกล้แหล่งน้ำ ทั้งน้ำบนผิวดิน และน้ำใต้ดิน การเลือกบริเวณปลูกบ้าน ควรเป็นบริเวณเปิดโล่ง ง่ายต่อการแผ้วถาง ปราศจากการรบกวนของสัตว์ต่อผู้อยู่อาศัยและผลผลิต และต้องไม่มีต้นไม้ใหญ่ เพราะชาวไทลื้อเชื่อว่าในต้นไม้ใหญ่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์พำนักอยู่ บริเวณที่อยู่อาศัยอยู่บนที่ดอนหรือสูงกว่าพื้นที่เกษตรกรรม ไทลื้อแคว้นสิบสองปันนายังอาศัยและพึ่งพาธรรมชาติมากกว่าที่ อ.เชียงคำ เช่น ยังใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำธรรมชาติ

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติของไทลื้อ อ.เชียงคำ
จังหวัดพะเยา

มีเกณฑ์ในการเลือกใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่คล้ายกับไทลื้อแคว้น
สิบสองปันนา

ภาพที่ 3-68 (ซ้ายบน) สภาพแวดล้อมด้านหน้าของเรือน แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 3-69 (ขวาบน) สภาพแวดล้อมด้านหน้าของเรือน อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ภาพที่ 3-70 (ซ้ายล่าง) สภาพแวดล้อมด้านหลังของเรือน แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 3-71 (ขวาล่าง) สภาพแวดล้อมด้านหลังของเรือน อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ภาพที่ 3-72 ร้วและประตูรั้ว แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 3-73 ร้วและประตูรั้ว อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ภาพที่ 3-74 ร้วและทางเดินเชื่อมระหว่างครัวเรือน
แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 3-74 ร้วและทางเดินเชื่อมระหว่างครัวเรือน
อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ภาพที่ 3-76 ที่อาบน้ำ แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 3-77 ที่อาบน้ำ อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ภาพที่ 3-78 (ซ้าย) ห้องน้ำ-ส้วม
แควนสิบสองปันนา

ภาพที่ 3-79 (ขวา) ห้องน้ำ-ส้วม
อ.เวียงคำ จ.พะเยา

ภาพที่ 3-80 (ซ้าย) พืชที่นำมาใช้ทำ
ไม้กวาด แควนสิบสองปันนา

ภาพที่ 3-81 (ขวา) ไม้กวาดที่ทำจาก
วัสดุธรรมชาติ อ.เวียงคำ จ.พะเยา

3.3.3 ภูมิทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้น

รูปธรรมที่เกิดขึ้นจากสังคมและวัฒนธรรมในภูมิทัศน์ เช่น การกำหนดขอบเขตพื้นที่ในการทำกิจกรรม หรือการจัดสร้างองค์ประกอบใช้สอยในพื้นที่

ภูมิทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้นของไทลื้อ แควนสิบสองปันนา

มีการกำหนดขอบเขตของหมู่บ้านโดยการไ้พืชพรรณปลูกเป็นแนว มีศาลาพักคอยบริเวณทางเข้าหลักของหมู่บ้าน ในบริเวณเดียวกันของบางหมู่บ้านจะมีหอน้ำเพื่อการบริโภคและใช้สาดกันในเทศกาลปีใหม่ มีการเว้นพื้นที่เปิดโล่งเพื่อตากพืชผลทางการเกษตรและเป็นที่พบปะสังสรรค์ของคน ในบริเวณนี้มักพบต้นไม้ใหญ่เป็นที่หมายตา และที่ว่างในลักษณะคล้ายกันคือพื้นที่ไ้บ้านเป็นที่ตั้งของที่บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ใช้เป็นที่ประชุมและประกอบพิธีกรรมต่างๆ

สภาพแวดล้อมของบริเวณที่อยู่อาศัยจะกำหนดตำแหน่งบ้านอยู่ตรงกลางมีรั้วไม้ไผ่ล้อมรอบ และปลูกไม้ผลในบริเวณบ้าน ปัจจุบันในบางหมู่บ้านจะสร้างรั้วด้วยอิฐแทนไม้ไผ่ บางหมู่บ้านโดยเฉพาะหมู่บ้านที่อยู่กันอย่างหนาแน่น จะไม่มีรั้วกันระหว่างครัวเรือน ในส่วนของต้นไม้ที่ปลูกในบริเวณบ้านส่วนมากจะเป็นไม้ผล พืชสวนครัว และต้นไม้ หน้บ้านจะปลูกไม้ประดับเพื่อความสวยงามและนำไปส้การะสังค์ดีสิทธ์ บนน้บ้านในบริเวณซ้กลางจะปลูกพืชสวนครัวในภาชนะปลูก ถึงแม้ว่าจะมีการจัดระบบประปาแล้วก็ตามปริมาณการสร้างห้องน้ำส่วนตัวไ้ตามบ้านยังน้อยมาก โดยทั่วไปจะไ้ห้องน้ำสาธารณะของหมู่บ้าน ไม่มีการปลูกหญ้าตั้งหอผี และศาลพระภูมิในบริเวณบ้าน ไ้ดูนบ้านจะเป็นพื้นดินยกระดับเพื่อป้องกันน้ำผิวดิน การระบายน้ำทั้งน้ำฝนและน้ำที่ไ้แล้วภายในบริเวณบ้านโดยการขุดรางน้ำ ในบริเวณนี้จะปลูกพืชที่ต้องการความชื้นเช่นพืชตระกูลข่า เป็นต้น

ภูมิทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้นของไทลื้อ อ.เชียงคำ จังหวัดพะเยา

ลักษณะส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกับที่แคว้นสิบสองปันนา แต่มีความแตกต่างกันในบางเรื่อง คือ

ขอบเขตของหมู่บ้านที่แสดงด้วยพืชพรรณไม้ชัดเจน มีบ่อน้ำแต่ไม่พบหนองน้ำ บางครัวเรือนจะมีหอผีภายในบริเวณบ้านของตนเอง บางครัวเรือนจะมีส้วมประจำครัวเรือน ยังมีพื้นที่บริเวณรอบๆ เรือนเหลือนอยู่ไม่แออัดเหมือนบางหมู่บ้าน โดยเฉพาะหมู่บ้านเก่าในแคว้นสิบสองปันนา เช่น หมู่บ้านแวน เมืองล่า